

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Margarita Philosophica cu[m] additionibus nouis

Reisch, Gregor

Basilee, 1517

VD16 R 1040

Decimus Anime vegetatiue [et] sensitiue potentias/ organa/ obiecta [et] operationes explicat: [et] circa sensum visus perspectiue theoremata co[m]memorat.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30660

Senectus
yuantas
iuuentus
adolescentia
puericia
Infantia

Liber X Tracta. I

licitatē contra suos inimicos prodesse potuerunt. **S**ino quippe rege **S**isy-
roiu cū esset ipse Bactrianoꝝ rex bello superatus est. Bactenus de origine
rerum naturaliu / r modo nascendi hominu in hanc vallem lachrymarum.

De sex etatibus quibus tota vita homi- nis metitur. Capi. XLII Magister:

Job. 14. b

Quid autem post hec circa naturā hominis agatur / patientie exem-
plar Job clara voce deprompsit in hec verba: Homo natus de mu-
liere breui vivens tēpoꝛe / repletur multis miserijs: qui quasi flos
egreditur / r conterit: r fugit velut umbra: r nunq̄ in eodem statu permanet.

Etates homi-
nis sex.
Isidorus ety-
molo. li. ii.

Variaitur equidē per sex etatis gradus. qui vt scribit Isidorus in etymolo-
giss: sunt infantia ab ortu infantis vsq̄ in sempiternū. Hinc puericia vsq̄ in
annum quartūdecimū. Ab hinc adoleſcētia generationi apta vsq̄ ad annū
vicellimū octauū. Ab eo iuuentus omniu etatum firmissima vsq̄ in annū quin-
quagesimū. Hinc itas que est declinatio a iuuentute in senectutē anno septua-
gesimo secūdo finitur: post has quantūcūq̄ vite est senectuti deputat. Hinc et
regius propheta: Dies annoru nostroru septuaginta annis. Si autē in potens
tatibus octoginta anni: amplius eoru labor r dolor. Nec de hominis ortu scē-
re perutile / ignorare vero tarpe: quis est: qui ignoret? Ceterum si quid aliud
te moneat / alio volumine cōmodius pertractabimus. Hunc iuxta illud Am-
brosianū / artus solutos nocturna quies laboris reddat vsui mentesq̄ fessas
allentet. Vale. Discipulus. Et tu semper bene valeas.

Ps. 88.

Ambrosius

Finis libri Noni.

Liber X De Anima r potentijs eiusdē. Tractatus I De Potētjs anie vegetatiue. De Opinionebus philosophoru circa na- turam anime. Capitulu I Discipulus

Silue preceptor colendissime. Magister. Et tu semp saluus sis
fili. Unde est q̄ preter solitū ante solis ortum gressu celert adue-
nis: Sane ne omnia que hesternu vespert de humani corporis
generatione differuimus intelligis? Discipulus. Sane omnia
vt videre video. Anū est autē me iudice scitu dignissimū: de cui
natura plurima conlectans / totam pene noctem inſonnem duxi: formidans
vehementius / ne fortasse id silentio transire decreueris. Est autem (ne longio-
ribus ambagibus vtar) qd̄ viventibus vitam r motum prestat. Magi. Ad
ab re hoc scitu dignissimū ludicas: de quo ferme totius mundi sapientes res-
troactis seculis dubij / diuersa posteris reltquere opinionis sue monumenta
non quia tale aliquid esse dubitarent. Quandoquidē (vt ait dñus Augusti-
nus libro decimo de trinitate) etiam si quis dubitat / viuūt: si dubitat / vnde du-
bitet meminit: si dubitat / dubitare se intelligit. Sed que eius natura substan-
tiue sit in dubium verſum est. Unde quidam (inquit Augustinus) id corpus
animam existimabant / quod amplius valeret in corpore. vt Empedocles et

Aug. li. 10. de
trinl. ca. 10.
Idem vbi su-
pra ca. 7.
Opiniones
de ala in gene-
re quid sit.

Ⓟ

De potentijs anime vegetatiue

Ericates opinati sunt. Alij sanguinē: alij cerebrū alij cor: eā esse putauerūt: Ericates alij ex minutissimis indiuiduisq; corpusculis (quos atomos dicunt) cōcurrentibus in se atq; coherētibus eam confici crediderunt. Alij aerem: alij ignē substantiā eius esse dixerunt. Alij eam nullā esse substantiā: quia nisi corpus nullam substantiā poterant cogitare: et eam corpus esse non inueniebant: sed ipsam temperationē corporis nostri vel compagem primordiorū quibus ista caro tanq; connectitur esse opinati sunt: eoq; omnes eam mortalem esse senserunt: quia siue corpus esset / siue aliqua compositio corporis: non posset utiq; immortaliter permanere. Qui vero eius substantiam vitam quandā nequaquam corpoream / sed vitam omne viuum corpus animantē ac viuificantē esse reperierunt: consequenter et immortalē (quia vita carere vita non potest) ut quicq; potuit pbare conati sunt. *Discl.* Que huius dubietatis causa tam ingenos: vt tot eleuata sapientis ingenia attonita redderet? *Magister.* Nec nimirum Aristote. s. posterior. substantie / de quarū numero est ea que uiuentibus vitam et motū largit / sensibus nō percipiunt: facile non erat nisi ex operationibus ad substantie illius cognitionē deuenire. vnde et ex his pene omnes positionis sue argumēta sumpsere. Qui em̄ eam principalē aliquā corporis particulā dixerunt / inde motū sunt: q; ab ea principalis motū aut sensum originari credebāt. Qui vero eā sanguinē / humorem / aerem / vapore / ignem: aut aliud huiusmodi corporū putauere considerabāt / quia sine calido et humido vita esse nō potest. Qui autem ipsam ex elementis omnibus aut numeris compaginatā tradiderunt: ea ad vim intellectuale / cuius est omnia discrete cognoscere referebant. Quorū singillatim deducēdi argumēta hic locus nō est: ne epitoma opus in immensum accrescat: breuius autē et planis sermonibus ipsam ad mentem peripateticorū principatū Aristotelis tenet describā: dehinc vero quid religio nostra ex his / pseruim aut de intellectua recipiat: q̄ due respuat cōmemorabim? *Dis.* Optime.

Aristote. s. posterior.

Opinionum diuersitas

Aristoteles

De quidditate anime: gradib; viuēdi: et tribus animarū generibus. Ca. II Magi:

Aristoteles p̄memoratas de natura ante positiones libro primo quē de anima inscribit enumerās / eas tanq; a veritatis tramite deuians res abijcit: et consequēter opinionē suā hac definitione explicans ait: Anima est actus primus substantialis: corporis phisici organici: vitam habentis in potentia. Anima inquit (actus est) id est forma: quia actuat et informat corpus: adiūgit autē (primus) a quo actus secundarij qui sunt opationes vitales: vt sentire / videre et similes immediate pcedunt. Substantialis vero adfectit: ne animā formā accidentalem crederemus: vt sunt scientia et albedo: sed substantiā p se subsistentem: ex qua et corpore cui iuncta est vnum per se ens cōstituitur. vnde sequit̄ (corporis nō autē artificialis vt est statua: sed qd; subtingitur (phisici) id est naturalis in quo cum diuersas habeat exercere vite operationes: partium in situ et figura discretionem exoptulat. hinc additur (organici.) Huiusmodi vero corpus a natura (vt besterna luce in calce libri non docuimus) formatum in potentia est: vt vitam / id est animā recipiat: adiunctum est ergo (vitam habentis in potentia.) Quod nōnulli ita intelligunt: vt corpus organicum informatum vita prima / que est anima: in potentia sit ad vitam secundam / id est vitales operationes s̄m diuersos viuēdi

Anima sicut dicitur

Gradus viuēdi.

Liber X Tracta. I

De diffinitio
Alia anime
definitio

gradus: qui sunt vegetare / sentire / mouere fm locū: z intelligere. Nos in alia anime definitione explicans ait: Anima est principū quo viuimus / sentimus / mouemur fm locum / z intelligimus primū. Discipulus. Et hanc expositionem plantoꝝ reddas. Magister. Plana esse videtur ex dictis: ni forte hoc te moueat: quia non omne animatū sentit / mouetur fm locum / aut intelligit

Si plante
sentiant.

Discipulus. Hoc ipsum est qd dubietatis scrupulum iniecit. viuunt eū (vt atebas) plante: nō autem sentiunt / nec progrediuntur localiter. Magister. Num sentire videntur frigoꝝ z calozes intensos: a quibus etiā se contrahūt / debilitantur / marcescunt: z nil horum excessus temperamentū acceperint / totam plante harmoniam corrumpunt: quo facto animā eius deficere / ipsamq; plantam emoziri necessē est. Discipulus. Ita esse experientia testatur. Magister. Non ergo superiorum perfectiones omnimodo ab inferioribus negā de sunt. Sicut em inferiorum perfectiones in superioribus inueniuntur / gra-

Simile

du tamen excellentioꝝ: sic z superiorum in inferioribus gradu cernuntur ob scuroꝝ: in qua re mira totius vniuersi partium harmonia attendatur: z gratissime speculationi materia copiose ministrat. Sed nunc ad incepta redeundum est. Disci. Non itaq; plantas eo modo quo animalia sentire astruis.

Animarū ge-
neratū sunt

Magi. Probe. Nec p̄hi oēm animā corpus suū omnibus viuēdi gradib; vñ uificare intelligunt. Vegetatiua nāq; viuificando vegetat. Sensitiua viuificādo z vegetat et sentire dat: cui vt in plurimū fm locum mouere coniungitur. Intellectiua autem omnū harum perfectiones in se complicans / corpus qd informat viuificando vegetat: sensibile reddat: localiter mouet z intelligit.

Omnia vegetatiua

Discipulus. Tria itaq; animarū genera distinguis: vegetatiuū scz / z sensitiuum / z intellectiuum. Magister. Recte. Verūtamen nō omnia simul discutienda suscipimus: ne ordine rerum pretermisso singuloꝝ naturas nō explicare / sed implicare magis videamur. Disci. Singillatim igit̄ hec percuramus: primū autem vegetatiuam animarum infimam aggrediamur.

De Anima vegetatiua z potentijs eiusdē de nutritiua z digestionibus. Ca. III. Mag.

Anima vege-
tatiua.
Potentie aīe
vegetatiue tres
Nutritiua.
Aluicēna.

Alima vegetatiua vis quedā est in viuētib; conuertens alimentū in substantiam aliti: vt ipsum in esse conseruet: ad quantitātē debitā prouehat: z simile in specie generare tribuat. In hac descriptione tres vegetatiue potentie exprimūtur: que sunt nutritiua / augmentatiua / z generatiua: quaz z actus z obiecta differūt. Nutritiua (cuius sunt tres act: ap- ponere / vnire / assimilare: cui z alie quatuor potentie ministrant fm Aluicēnam) per attractiuam vi calozis z siccitatis / alimentum nature aliti conueniens potentia hoc aliquid attrahit: per retentiua vi siccitatis z frigoꝝ attractum donec alteretur z digeratur retinet: per digestiuam vi calozis z humiditatis retentum alterat z digerit: per expulsiuam vero vi frigoꝝ z humiditatis digestum impurum a puro segregatum expellit. Unde viuens sump- ptum alimentum dentibus in ore conterit: contritum stomacho infundit: quē missum decoquens / decoctum magno cuidam intestino quod duodenum vocant transmittit: id rursum ab illo per intestinum leinum / cui coniunguntur subtilē quedam vene (quas misaraticas dicūt) ad epar vsq; peruenit: superfluum per longationem egeritur. In epate secunda celebrata digestione / bu-

De potentijs anime vegetatiue

mores quatuor segregantur. Quod enim calidum et siccum est cholere rubee deferens; partim ad cistam fellis: id est cholere: et quod frigidum et siccum / melancholie aptum partim ad splenem. Quod autem frigidum et humidum / phlegmati congruum partim ad pulmonem (ut nonnullis placet) transmittitur. Quod vero calidum et humidum / in epate in sanguine mutatur. Superfluum huius digestionis per venam kily / que spine adiacet ad renes descendit: per quos colatum ad vesicam / et inde per virgam elicitur. Sanguis in epate generatus per venas maiores ad minores usque ad capillares ad singula membra diffunditur: in quibus ultra digestus et in humiditates secundas conuersus / ea nutrit: huius tertie digestionis superfluitas / partim per sudores emittitur: partim per epas ad vias vine reuertitur: et membrorum dispositionem phisicis per tres intercapedines quas in vinali vase considerat / suo modo denunciat. Verumtamen quod de humorum segregatione dictum est: non solum in percipiendū puto: ut nihil cholere / melancholie / aut phlegmatis sanguini admixtum remaneat: nam dictos humores inesse sanguini extracto per venas experientia docet. Ex corruptione etiam eorundem in venis egritudines et febres diuersas phisici testantur. Unde in generatione humorum naturalium cuiuscumque pars cum sanguine vadit ad habitandum sanguinem / ad nutriendum membra talis denominationis cuius humor: sed quidem superior ad membra vadit gratia necessitatis et vnitatis. ut Auicenna. c. de humoribus. Patet itaque nutritiuam in singulis membris operari quod diu alitum vivit: sed diuerse. Nam dum fortis est in principio / plus de alimento conuertit in aliam substantiam quam calor assumpsit: et tunc quidem augmentatio fit. Post hac non plus / sed tantum quantum deperditum est restaurat: et est status. Deinde debilius effecta / nec deperditum quidem restaurare potest: fitque aliam corporis diminutio. Demum ea totaliter deficientem / ipsam viuens quoque interire necesse est. hec causa destinationis etatum. Et si rem propensius consideremus: viuens mori incipit ex quo esse accepit. Humidum namque radicale membris radicalibus inhibitu in quo vita vehemens / restaurari non potest: sed per appositionem humidam nutritiuam impediri ne citius consumatur. Unde quemadmodum in lychino olei pars inhibita continua actione caloris diminuitur: sed ne subito tota consumatur per infusionem olei quod ignis in pabulum attrahit impeditur: sic et in viuente esse / naturales docere. Paulatim igitur humido radicali deficiente / viuens morti appropriat: donec toto assumpto vita ut ignis lucerne extinguitur: licet hoc humidum per viam suffocationis factum extraneum / mortem cauere: sed hoc accidentaliter / superior naturalis.

Cholera.
Melancholia.
Phlegma
Sanguis

Digestio
tertia:

Auicenna
Corporis
augmentatio
Status
Diminutio

Viuens mori
natum mori in-

De Augmentatiua potentia: et quod cuiuscumque rei certus est terminus augmenti: decrementi et durationis. Capi. III Magister.

Augmentatiua quod purum est vltime digestionis et potentia quantum in aliam substantiam vertit. Subsunt autem eidem potentie tres. Quarum prima incorporatiua: que alimentum in longum / latum et profundum extendens: quod cuiusque membrorum deest distribuit: quod plus est aufert et alteri addit. unde quorundam viuentium aliqua membra in principio magna sunt: et paulo post minora fiunt. Secunda Assimilatiua est: singulis membris assimilans. Tertia vnitius: que assimilatum partibus

Potentie aug-
mentatiue
Incorporatiua.

Assimilatiua
Vnitius.

*Forma quatuor viventibus est immutabilis et individua quod se in
 fine conferunt nequit in specie saluetur hoc enim tempus
 viventium naturalissimum est et immutabilis*

Liber X Trac. I

aliter vnit. vt carnē carn/ os ossi: et sic de alijs. Calor equidē naturalis contē-
 nuo agēs in corpus viuētis/nōnullas partes consumit: et sub effeta cute poros
 vaporibus impletos relinquit: hos virtus vnitua expulsa vaporibus/alimē-
 mento assimilato obstruit: q̄ si tantū sit alimentum partes porosās extendit/
 partem etiam extremitatibus adgenerat. Operatur autē augmentatiua non
 vi coloris ignei: cuius est digerere/etherogenia distingere/ et homogēia ag-
 gregare: sed vi caloris viuificatiui/hoc est naturalis: cui assimilatur calor so-
 lis: et vi caloris alteratiui disponētis alimentum ad formam carnis medulle
 ossis etc. Et hic est calor animalis. Per frigidū autē mēbra coagulat. Per sic-
 cum continuat et consolidat. Per humidū retinet et terminat. Est autē huius
 potentie operatio a principio viuētis/donec certam et sine speciei cōueniēte
 quantitatē attingat. Omnium em̄ a natura constantium certus est terminus aug-
 menti et decrementi et durationis periodus. Ignis autē elementū et si per ap-
 positionē combustibilis in infinitū posse progredi videat: natura tamen hanc
 appositionē non admittit. Si em̄ omnia essent aut ignis/aer/aqua/aut terra:
 submotus esset decor vniuersi: quē in p̄portione quadā harmonica partium/
 et in quātitate et in qualitate consistere ex dictis manifestū est. Non solū autē
 in elementis/sed etiam in his que ex elemētis constata sunt corporibus. Quod si
 enucleatus rem perpēdimus: ignē nec nutriri proprie/nec augeri inuenimus:
 non enim idem ignis numero comburens et ex cōbustibili genitus/sed priore
 corrupto alius succedit.

*Augmētatio
 naturalis quō
 fit.*

*Ignis non
 nutritur.*

quatuor Forma

**De Generatiua potētia. Quorū sit gene-
 rare sibi simile: et q̄ oīa creata creatoris exēplata
 sunt in perfectione diuersa. Ca. V Magi.**

*Generatiua
 Seminatiua
 Immutatiua
 Plasmatiua*

Generatiua alimentū depuratū et in potentia animatū/per seminatū
 uas in semen descendit: in quo sunt omnia totius mēbra non quidē
 corporis mole/sed vi causali. Per immutatiuā semen decusum in sans
 guinem/sanguinē in carneam et embryonis substantiā transmutat. Per plas-
 matiua autem (alias informatiua) singulas partes suis figuris et formis
 determinat: per calidum quippe et humidū mollia creat. vt sunt caro/adipes
 et medulle: per calidum et siccum compositiora. vt cor in animalibus: et radices
 in plantis. per frigidum et humidum exteriora. vt pilos et folia. per frigidum
 et sicū solidiora. vt ossa et cortices celorum accedētibus influentijs plasmat.
 Tempus inceptiōis et desistentis opationū huius potētie libro p̄cedēti exposi-
 tū est. Necessaria est autē hec potētia viuētibus: vt individū qd se in nume-
 ro cōseruare nō potest/in specie saluet. Hoc em̄ omnium viuētium naturalissimum

*Creata crea-
 toris exēpla-
 ta sunt.
 Aug. de ci. dei
 li. 12. ca. 2.
 Gradus rerū.*

operū p̄bi acclamāt. Siā n̄pe creata creatoris quedā exēplata sunt: in quibus
 potētia/sapiētia et bonitas eius vt p̄ speculū et enigma contēplā/in alijs q̄
 dem clarior: vt in itelligētibus et hoīb⁹ in alijs min⁹: vt in ceteris animātibus.
 In quibusdā vero obscuri⁹: sicut in inanimatis. Deus em̄ (inquit Aurelius Au-
 gustinus li. 12. de ciuit. dei) summa essentia est: et alijs esse dedit: sed nō summiū
 his amplius/alijs minus: atq; naturas essentiarū gradibus ordinauit. Unde
 in ordine vniuersi virtus virtutū in intellectuabili. hec in itelligētiali. q̄ rursus
 in rationali: hec in imaginatiua: que rursus in sensitiua. Nec in vegetatiua:
 que rursus in minerali: hec in elementariis: que denum in chaos confuso

Quod rubeus solidus est grandis, non latet per umbra

De potentijs anime sensitive

ocultata & spicetali nimirum ordine per ascensum / Inuisibilia dei p ea q̄ facta sunt intellecta & spicunt. Quid em̄ (in q̄ idem li. ii. de tri.) nō pro suo genere / ac p suo mō habet similitudinē dei? Sic hic cibus solidus est grandis: nō latet p uulox. Unde digressi sumus reuertamur. An̄ quodq̄ igit̄ creator n̄ itē se assimilare suo creatori mō perfectore. generaliter aut̄ in eo qd̄ est semp̄ esse. Omne em̄ qd̄ est (in q̄ Aug. de ci. dei. li. ii.) naturaliter desiderat suū esse & seruari: ita ut miserum nolint interiri / sed potius miserā eorū auferr̄. In uiuentibus aut̄ cum uiuere sit esse: animata pro modulo capacitatis sue nature semp̄ uiuere / saltem in subsequētibz ḡnationibus contendunt. Hanc nō minimā parentū ad prolem amori causam scriptura sepius cōmemorat, uerū postertatis & seruariō p̄ ḡnationes: nec oibus aiātibz / sed p̄fectis tū nō o: batis / nec spontaneā ḡnerationē habentibus p̄fecte cōpetit. Lenes ne fili que modo digesta sunt? *Dis. Leneo.* Aprissime em̄ singula p̄secutus / & nulla penitus circuitione usus es: ut q̄stionū stimulis te excitatū iri supuacaneū qd̄ / in defessa aut̄ aure cuncta potius auscultando existimarem. *Mag. Sensitive* igit̄ si placet simili pcurramus cōpendio. *Dis. Placet.*

Ad Rom. 1.
Aug. de tri.
li. ii. c. 5.
Aug. de ci.
dei. c. 27.

Paterna
affectio

Libri decimi Tractatus. II. De anima sensitua et obiecto eius. Que sensibilia ppria cōmunita: per se et per accidens. Si substantia sentiri possit, a quo fiat sensatio, de sensu actiuo et passiuo. Capitulum I Magi.

10. An. 2. 6.

Sensitive anima ea est q̄ foris & intus / rerū corporaliū formas corporeas presentis & absentis percipit. In hac descriptione et obiectū et potentie sensitive aīe inuunt. de illo aut̄ prius: de his uero postea dicendum. *Dis. Obiectū ergo sensitive qd̄ dicit?* *Magi. Rem corporalem per speciem sensibilem.* Sensibile aut̄ est: quod natū est sensu percipi et bifarie dicit̄. Quoddam em̄ per se / quoddā per accidens sentit̄. Per se qd̄ est sensibile sentit̄: quod per ppriā speciem sensum immutat, vel unū tūmet est sensibile pprium, ut color uisum, sonus auditū, vel plures: ut numerus / motus / magnitudo / figura et tempus. Magnitudinē enim non modo uidemus: sed et tangimus, sic figura & reliqua a pluribus sensibus percipiunt̄: p̄pter sensum cōmunē cui particulares sensus p̄cipant, ideo sensibilia cōia dicuntur. Nec tū sunt ita sensibilia per se / ut sine alio sensum immutare possint: sed cū sensibilibz per se mouent sensum, magnitudo em̄ sine colore nō uidet̄: nec sine qualitate tangibili tactu percipit̄, aerem namq̄ magnū non uidemus: nec orbem celestem (ut aiunt) tangere possumus: eo q̄ aer coloris / et orbis celestis per gr̄inis expera sit impressionibus / tū per propriam speciem immutat, ut tenet *Truz. 2. reg.* Sensibile per accidens uero est: quod non per propriā / sed alienam speciem sentit̄, ut campana per speciem soni audit̄ / et lapis in specie coloris oculo cernitur. Hoc aut̄ ex eo dinoscit̄ / q̄ substantie per proprias species sensum immutare neutiq̄ possunt, cuius quidem manifestissimū indicium est: q̄ presentia substantie panis ante consecrationē / et eius absentiam facta consecratione sensu nō percipimus. Sunt aut̄ qui substantiarū species cū accidentalibus multiplicari / et intellectui tanq̄ p̄portionate presentari opinā non noscunt

Alia sensitive

Obiectū sensitive

Sensibile p se

Proprium

Sensibilia cōmunita

Sensibile p accidens

Substātie p ppriā speciem

non noscunt

Anima sensitua

A quo cause tur. **Dis.** Obiectū ne/an sensus sensationē causat? **Ma.** Hentru vt causa
 sensatio talis: vtrūq; vero vt causa partialis cōcurrit. **Uñ** Aug. de tri. li. ii. ait: a visi
 Aug. de tri. bili et vidente gignit visio: et hoc quidē effectiue. Instrumentaliter em vide
 li. ii. c. 2. mus oculo: et formaliter visione. pariformiter et in alijs sensibus distinguens
Sēsus actiu⁹ dum est. **Dis.** Actiua igitē potentia sensus est? **Mag.** Actiua q̄dem: quia cū
Passiuus obiecto sensationē efficit. Est et sensus potentia passiuā. vt ait **Aristo.** vel qz
Aristot. 2. de in potentia est ad actū primum q̄ est esse: et in eū a generante reducitur. vel qz
 anima. in actu primo est / et in potentia ad actū secundum / q̄ est sentire: in quē per ob
 lectū reducitur. Sentire eādem dicitur eo qz sensationē recipiat. siue aut sensationē
 recipiat / siue ab obiecto immutetur / semper patitur. Immutari em quoddā pati
 est. **Ad** si a sensibili p̄portionato fiat / saluatiua est passio et locunda: si aut a
 sensibili excellenti fiat / passio est corruptiua et dolorosa. **Itā** excellens sensibi
 le sensum corrūpit. i. nō facit distinctā et determinatā sensationē. **Dis.** Ana
 ne res est sensus actiuus et passiuus? **Mag.** Ana: nomina aut diuersa.

*Excellens sensibi
 le sensum kor
 corrūpit*

Que res sit sensibilis: vnde causata ad qd
 necessaria. et si accidēs sine subiecto possit sub
 sistere. et qz ad sensationē necessariū sit mediū
 proportionate elongatū. **Cap. II. Bis.**

**Species sen
 sibilis.
 Idolum
 Imago.
 Intentio.**

Sensibiliū rationes ex dictis manifeste vident: speciez autē sensibiliū
 naturas latius deducendas arbitror. **Mag.** Species sensibilis
 qualitas est tertie speciei. Et est idolum siue imago eius qd sentit.
 Etia intentio dici solet: nō qz in ipsam sensus vt in obiectū tendit: sed qz est
 id per qd sensus formaliter in obiectū tendit: cuius ipsa est. p̄pria imago si
 ue similitudo. **Uñ** sensibile qd p̄pter sui materialitatē in sensu per essentiam
 recipi nō pōt: sui imaginē a sensu receptibilem p̄ducit / p̄ quā discerni possit
Quē admodum si me petro carcere recluso manifestare voluero: fores carce
 ris totus penetrare nō valens / saltē imaginē meam in charta effigiatam
 mitto: quā si forte p̄ rimulam receptā p̄spererit: qualis ego sum statim agno
 scit. et quanto hec imago mihi simillior / tanto petrus de p̄sona mea certior fit
Sic suo modo de sensibili et eius specie accipiendū est. **Intelligis ne?** **Dis.**
Sane. Sed cū species sensibilis accidens sit (qz qualitas) quō de obiecto ad
 sensum vsq; deueniat nōdum manifestum est. accidens enim subiectū suum de
 ferere: et in aliud transmigrare via nature impossibile esse / a te sepius audiui
Dico autē via nature. dubiū namq; non est / deum accidentia absoluta a subie
 ctis posse separare: et in esse p̄seruare. vt credimus circa altaris sacra myste
 ria. **Mag.** Forti argumento oppugnās: erronee tū inniteris imaginationi.
Opinaris enim vnā et eandem speciem numero ab obiecto productam p̄ me
 dium vsq; ad sensum puenire: sicut nauis de ripa ad ripam per aquā defluit.
Dis. Aliter tu ne sentis? **Mag.** Longe aliter. Aut enim obiectū continuo
 aliam et aliam speciem per mediū vsq; ad sensum multiplicat: aut in eodem
 instanti totā speciem in toto medio inter ipsum et sensum causat / si sufficiat
 virtus eius. **Ad** sensationē itaq; necessariū est mediū vt per ipsum species
 multiplicet. Sensibile enim positum supra sensum sensationē non facit. **Hoc**
 quidem manifestum in visu. non enim videt nisi res quanta et sub pyramide
 quanta: que mediū necessario requirit / ne basis et conus pyramidis coincidāt

De potentijs anime sensitivae

In alijs aut sensibile positum supra sensum facit sensationē realem. ut cunctus nervus incidens dolorem causat. Intentionalis vero immutatio per speciem sine medio non fit. Necessaria est etiam debita inter obiectum et sensum distantia: per quam virtus obiecti speciem multiplicare possit. unde remotiora sentire non possumus.

Si specierum multiplicatio per medium sit instantanea aut successiva. Capitulum III Discipulus.

Medum oēm de hac re tulisti dubietatē. Magi. Nec id pretendes: sed dic quid te moveat. Disci. Instantanea ne/an successiva est harum specierū per medium multiplicatio? Magi. Instantaneam ait Aristo. contra Empedoclem / luminis esse multiplicationē ab oriente in occidentē. Sunt tñ que nec totam speciem ab obiecto produci contendunt: sed speciem in parte p̄p̄inqua medij productam / rursus aliā in sequenti medij parte producere astruūt: et hanc rursus aliā et aliam / donec aut ad sensum deventū sit: aut ultimo producta species propter sui imperfectionem et debilitatem aliam p̄ducere nō possit: semp̄ enim aiunt posterior erit debilior. Hi specierū multiplicationem successivā / et in tempore fieri necessario fastentur. tempus aut illud propter sui brevitatem imperceptibile: et sic instās dici posse dicunt non enim medij diversitas tarditatē efficit. eodem em̄ tempore aer densus et subtilis illuminant̄. De tñ in progressu specierū densitatem faciunt. In occurso namq; medij densioris aut subtilioris species aut reflectuntur / aut refrangunt̄: quod qualiter aut quando fiat facile erit eo loco quo de visu loqui ceperimus demonstrare. Disci. Hi ergo Aristo. instans p̄ tempore imperceptibili accepisse arbitantur? Magi. Ita aiunt. Contrariū tamen ipse astruit: dicens propter tantam distantia posse sentiri si successiva esset luminis multiplicatio. Posset tamen pro hac opinione dici Aristo. conditionaliter locutū esse ad sensum: Si lumen in instanti medio apto pro luminis receptione applicatū fuerit: ipsum in instanti illuminabit. Et hoc quidem certum est ex hoc quod Aug. de tri. lib. 6. affirmat dicens: Splendor qui gignitur ab igne atq; diffunditur / coeūsus est illi: et esset coeternus si esset ignis eternus. Deventū radium a luce totū et non partē genitā alterā gigni perspectiva docet lib. 1. dicens: Quēlibet punctū luminosū / aut illuminatū: obiectum sibi medium totum illustrare: spherice quidem / si a nulla parte opacum habeat: aut hemispherice / si ex vna parte opacum obstat. Unde et consequenter subiungit: Omnem punctum luminosū hemisphericaliter super medium radiare. Pars itaq; luminis a luce genita / si consequenter aliam de se gigneret: nō nō indirectum radiū cōmutaret / s; et orbiculariter aut hemisphericaliter se diffunderet. et sic obiectū luminosum eque in speculo lateraliter et directe opposito reluceret: cuius contrariū experientia approbat. Instantaneā esse igit̄ totius speciei p̄ medij multiplicationē probabilius habetur.

Quō spēs contrariorū distinctim simul per mediū multiplicatur et in sensu recipiuntur.

Aristo. 2. de anima.

Instantanea medij multiplicatio.

Aug. de tri. lib. 6. Perspectiva ca. 1. cōs. 11. x p̄positione. 3 Ibidē p̄positione. vj.

Quid umbrat: qd tenebrat: et q accidentia solo numero diuersa in eodē subiecto esse possint.

Capitulum III Discipulus

Restat aliud qd specierū multiplicatiōe per mediū oppugnat. multa nāq sunt sensibilia contraria q simul a sensu percipiunt: quorū si species (vt astruis) per mediū ad sensum vsq pueniūt p̄traria simul esse necesse est. Hoc aut nō posse fieri ratio p̄trarioꝝ approbat. Mag. Non est idē de sensibilibus et specieb⁹ eorundē. Spēs em̄ cū habeat esse spiritall⁹ et a materia depurātū: nec p̄trarianē nec cōm̄scens: sed imp̄mixte per idē mediū simul multiplicant: sicut 2 in eodē sensus organo simul recipiunt. al̄s album et nigrū visui simul p̄sentata distinctim videri nō possent: cuius oppositum experientia indicat. An̄ p̄positio. 7. p̄ime ptis p̄spectiue dicit: radios visibilia imp̄mixte mediū illustrare. hoc aut facile tali experim̄to cognosces. Sint plures candele ardentē in eodē cubili qd illumināt: quaz si successiue altera post alterā auferat/illuminato p̄tinuo minuet: eo q q̄libet candelarū ablata lumen suū tollat/et a p̄ductione ipsius in tali medio desinat. Rursus videmus plures candelas circa idē opacū p̄sistentes diuersas relinquere umbras: etiā simul ex eadē p̄te: si altera in lumine sit vigorosior. Umbra aut esse lumē diminutū p̄positio. 25. p̄ime ptis p̄spectiue docet. Sicut em̄ lumē primariū est qd a luce p̄ radiū directū/reflexum aut refractū gignit: sic qd a tali lumine nascit̄ umbra siue lumen secundariū d̄r. illud aut non in rectū/ sed lateraliter diffundit. Dis. Aliud igit̄ noīe umbrę/et aliud noīe tenebrę si gnificari intelligis? Ma. Aliud qdem. Umbra eqdem res est: qz derivatio lucis sc̄darie. Tenebra aut oīmoda lucē p̄natio ē: et nō aliq̄ res ē. vt li. 8. c. de p̄natiōe ostēdim⁹: 2 fortasse apud nos rep̄bilis nō est. Umbrę aut variatio nē in quātitate rōne lumis et opaci. li. 7. c. de eclipsib⁹ enodauim⁹. Dis. Memini. Verūtū p̄sēs spēs simul esse in eodē medio/ dictū Arist. 5. li. meta. refutare videt̄/ q̄ ait: duo accidētia solo nūero differētia in eodē subiecto esse non posse. lumina aut duo in eodē medio solo nūero differre q̄s dubitabit? Ma. Dicit̄ Arist. intelligēdū est de accidētalib⁹ realib⁹/ absolutis/eductis de p̄dētia quō potētia materie p̄ motū naturalē. Spēs aut sensibiles cū sint accidētia intētio sunt esse i eodē natura simul esse p̄nt. Sicut due in eodē p̄re paternitates/ qz sunt relatiōes: sic 2 plures species memoratoꝝ solo numero diuersę simul in organo memorię reseruant: qz de potētia materie minime educunt. Lumina q̄q diuersaz candē lax: q̄ etsi de potētia materie educta sint/ nō tū per motū: qz in instanti: ideo simul esse p̄nt. Dis. Sane. Sz vnde est q̄ sensus haz spēs in medio discretio nem nō attingit: sed plures vnā iudicat? Ma. qz numer⁹ nō nisi varietate deprehendit̄/ q̄ siue materia nō est. Species igit̄ a materia plus reparate min⁹ discernunt. Hec aut de obiecto: nunc sensitiuā ipsam percurramus.

De potētis aīe sensitue in gñe. Ca. V. Ma.

Potentia aīe sensitue ap̄prehensua Exterior

Nāus aīe duo potētiaz gñā sunt: vnū ap̄prehensiuū: alter p̄m locū motuū. De illo p̄t̄: de hoc aut posteri⁹ tractādū est. Dis. Apprehensua quā dicit? Ma. p̄ter quā aīal obiectū p̄ specie ap̄p̄hēdit. 2 hec rurs⁹ d̄p̄rita ē. q̄dā nēpe sēsbile nō nisi actu p̄ns ap̄p̄hēdit. hec i exteriorib⁹ corp̄is p̄tib⁹ sitnat. alia d̄o etiā absētia p̄gnoscat: 2 i cerebri vētricul⁹ habitat

De potentijs anime sensitivae

Prima rursus in quinque potentias particulares (quas sensus exteriores dicunt) distinguit. quae sunt: visus/auditus/olfactus/gustus/et tactus. quae est eiusdem naturae et essentiae sicut cum anima separantur et discernuntur organa/obiectis medijs/et modo apprehendendi: quae omnia de singulis per ordinem edocenda sunt

Sensus exteriores quinque

De visu et excellentia eius. Cap. VI. Magi.

Primum autem de visu exordiamur: qui cum sensu sit subtilior et agilioz/plures rerum nobis differentias demonstrat: propter quod et ipsum pro ceteris diligimus: et pro defensione ipsius omnes alios exponimus: nimirum quod sensus corporis (ut ait Augustinus. li. 11. de tri.) maxime excellit. Quid est visus? Da. Est potentia sensitivae apprehensiva visibilis in oculo mediante diaphono. Obiectum namque visus est visibile: organum oculus: et medium diaphonum: Dis. Nec eo quo tam commemorata sunt ordine explanes necesse est.

Aristo. 1. metaphysice.
Aug. de tri. li. 11. c. 2.
Visus

De obiecto visus: et de luce quae res fit: si videri possit. Quid lumen: et quomodo sine obiecto operari non possit. Cap. VII. Magi.

Obiectum visus visibile quod dicitur est. Visibile autem aliud lux: aliud lumen: aliud color: et si quae sint alia in ratione dictorum videntur. Dis. Quid est lux? Da. Est qualitas in corpore lucido/nata moveri ad motum eius in quo est: in suo esse non dependens ab aliquo extrinseco. Accipit autem esse a creatore in prima rerum productione dicente: Fiat lux. et facta est lux. Nec quippe ante luminarium productionem solis vices agebat per triduum: in cuius naturam (ut quibusdam visum est) quarta die transiit. Nam et Dionysius de divinis nominibus. c. 4. hanc lucem/vel lucem vel substantiam solis fuisse dicit: sed adhuc non plene formatam. Est autem lux in sole tanquam per se lucida. in alijs autem participativae/et omnium visibilium hipostasis est: ea propter claritatem eius uti est videri nequit: potentiam enim visum longe antecellit. Manifestat autem se in visibilibus/in uno quidem clarius: in altero vero obscurius: sicut quae a diversis diversae participat. Nullum enim corpus lucis expertum est. Hac manifestatis one se magis invisibilem probat. cum enim omnium visibilium claritatem in se complicet: in nullo uti est explanatione perfecta representat. quolibet eodem dato aliud semper clarius esse potest. qui ergo intelligit ipsam perfecte in visibilibus videri non posse/verum eam videt. Tante autem nobilitatis est: ut etiam corporalia/quae eo plus lucis participant/tanto perfectiora et nobiliora censentur: sicut videtur est gradatum in elementis. A nonnullis etiam non minime auctoritatis an ne substantia/accidens ne potius estimanda sit/in dubium versum est. Unde et Augustinus. lib. de libero arbitrio. ait lucem in corporibus primum tenere locum. Similiter et super Genesim. ad litteram lucem corpus nominat. Rerum naturalium indagatores non sensu tardis: ipsam nec corpus/nec corporis formam substantialem multis argumentis astruunt: sed ad mentem Aristoteli. lib. 2. de sensu et sensato eam qualitatem corporis lucidi dicunt: uti praemissa indicat definitio. Sic et Avicenna. 6. naturalium lucem qualitate: quae est perfectio translucentis sicut quae translucentis est/ descripsit. Et Damascenus. lib. 2. Lux est qualitas accidentalis solis. Augustinus autem et ceteros qui lucem corporis nomine appellant: non ipsam qualitate/ sed corpus aliquod multae lucis intellexisse affirmant. Dis. Lumen artam quae res est? Mag. Lucis imago et primaria eius derivatio. Nunquam enim inquit Ptolemeus

Obiectum visus:
Visibile triplex
Lux
Gen. 1. 1.

Dionysius.
Lux solis per se lucida

Aug. li. 2. de lib. arbitrio.
Idem super Genesim. ad litteram. li. 7. cap. 15.
Aristo. de sensu et sensato.
Avicenna. 6. nat.
Damascenus 4. Almagest.
Lumen.
Ptolemeus

Augustinus lumen aduenit absq; corpore luminis causatiuo. Hinc et Aug. Lumen habet permanentiā per p̄tinuā solis influentiā. Sicut autē lux in lumine/tanq̄ in p̄cipua specie cernit̄: sic lumen in vmbra (quā secundariā lucis deriuationē superius diximus) videt̄. Sicut quādamodum colorū species primarie in occurſu opaci/de se secundarias species gignunt: per quas vident̄/que in medio videri nō poterant: sic lumen species primaria lucis/in medio est inuisibilis: in occurſu autē opaci de se specie gignit per quā cernit̄. Primum patet de specie coloris vitri rubei multiplicata cū radio penetrante vitrū vsq; ad obiectū partem/in quo videt̄. Secundum patet in fulgore emisso ab oculo moto in tenebris/q̄ in obiecta vnea tunica opaca videt̄. Si r̄ radius solis per foramē tenebrosū carcerē ingrediēs/ab hōie incluso videt̄ minime/si in op̄ posita pre alterū foramen reperiat p̄ qd̄ trāsire possit: quod si obstruat̄/tam radius per secundariā speciem in obiecto opaco videt̄. Patet itaq; si aeris regio in infinitum p̄tenderet sine obstaculo corporis opaci/etiā sole in medio celi existēte nihil in aere videret̄. **Dis.** Sed dic queso: Cur lumen incidens per foramē angulare rotundat̄. **Mag.** Quia sol a quo p̄cedit rotundus est: et quia talis figura vt nobilior nobilitati cognata est. Facit ad hoc etiam rad̄ toꝝ coincidentia. In eclipsi tñ solari lumen incidens foramen figurā assumit nauicularem fm̄ portione quam luna de sole abscindere videt̄. Lumen ergo qualitatem a luce genitā intelligo. sed subiectū eius quod dicit̄. **Ma.** Corpus/manifestius autē diaphonū sine transparens. Sicut et **Auicenna.** Lumen est qualitas quam corpus nō translucens a lucido mutuat. et **Aristoteles:** Lumen est actus diaphoni inq̄tum diaphonū. i. lumen forma est corporis transparentis fm̄ q̄ actu transparens est. Aquam em̄ aer/berillū/vitrū/et cetera huiusce modi nature/sunt actu transparentis a lumine ipsa illuminante/in cuius absentia perspicua potius q̄ diaphona dicenda sunt.

Lumen
Auicenna
Aristoteles

De colore et speciebus eiusdem: de generatione colorū tam extremorum q̄q; mediorū scdm̄ diuersas philosophorum opiniones.

Capitulum VIII Magister.

Color. **L**ux que perspicua reddit diaphona/facit et perspicua et opaca colorata. Huius autē intellectus ex coloris definitione et ḡnitione planior fiet. **Dis.** Quid est color? **Magi.** Est extremitas corporis perspicui/in corpore terminato. i. color est qualitas in extremitate corporis terminati siue opaci: que perspicuū tangit. Non ergo innuit definitio colorē esse extremitatē perspicui per inherentiā: sed contingentiam qualitatiuam. **Dis.** Nunquid non color etiā p̄funditati opaci inest? **Mag.** Inest. Diuisa em̄ massa auri/color nō modo in superficie exteriorē/ sed etiam in interiorē conspicitur. Definitio autē colorem explicat fm̄ esse formale quo visibilis est in lumine. Sicut lumen extremitatē diaphoni illuminans: colorem existentē in extremitate opaci contigui/actu et visibilem reddit. Lum̄ em̄ hec pars illuminata est/color videtur: etiā si mediū/aut locus oculi illuminatus nō fuerit. Si autē locus coloris illuminatus nō sit/etiam ceteris illuminatis videri nequit. Hinc ph̄s ait: Lumen facit quodāmodo potentia colores actu colores: quia facit eos actu visibiles qui in tenebris/aut p̄fundo opaci erāt po-

Aristoteles.

De potentijs anime sensitivae

gentia visibiles. Idem se aut color dicitur visibilis: quia in seipso habet causam esse visibilis. **Dis.** Color itaque non a luce in esse reali et materiali produci: sed existente et visibilem in potentia remota a lumine reduci et fieri visibilem in potentia propinqua astruit? **Mag.** Communior hoc philosophorum affirmat sententia. **Dis.** Essentia aut coloris unde causatur? **Mag.** Nec de hac re coloris omnium reperitur opinio. Quidam enim lucem coloris et omnium visibilium hypostasim esse sentiunt: nec colorum aliud quam diversam lucis terminationem in diaphano aut opaco credunt. sicut videre est de coloribus iridis: halo: et pennarum in collo pavonis aut columbe. Alii aut colorum generari aiunt ex multiformi admixtione opaci cum diaphano: cuius per se actus est lumen productum a luce tanquam prima colorum hypostasi. lucis autem percursum necessarium ex eo arguunt: quod in eclipsi solis omnes colores solita privantur venustate. Nonnulli vero colores iridis et halo reales esse negant: quoniam ut supra dictum est: ex radiorum diversarum vel reflexione vel refractione causantur. Nec permixtione corporum colorum fieri posse ex eius simplicitate arguunt: sed ipsum qualitatem simpliciter ex actione qualitatum primarum in corporibus derelinqui asseverant. Videmus enim ex actione calidi in humidum nigredinem: et rursus ex actione calidi in siccum albedinem generari. Primum planum est in carbone generato ex ligno humido. Secundum patet in cinere genito ex carbone sicco perusto. Huius autem causa esse videtur: quod calidum in humido partes aqueas terre commixtas exhalat in fumum nigrum: et aereas et claras consumit: grossum autem terrestre nigrum relinquit. cuius si rursus grossicem consumpserit / substantiam albam relinquit. Suo modo in alijs qualitibus imaginandum / sicut magis et minus in diversis materiis. Sed nec ista quibusdam sufficere videntur: nisi lux vel radicalis colorum causa concurrat. Frigidum equidem quod nec humidum aqueum / nec aerem consumit: sed utcumque cum terrestri constringens et condensans: non nigrum / sed ut in plurimum album colorem relinquit. Est enim frigiditas mater albedinis: sicut calor nigredinis. patet in niue / crystallo / marino albo et similibus. Et unde hoc? nisi quod hec corpora perspicua / si condensantur lucem receptam fortius tenent. in opacis autem maiorem densitatem nigredo / raritatem vero albedo consequitur: ceteris paribus. **Discipulus.** Ad generationem igitur colorum qualitatum primarum actionem / et lucis diversam in alteratis terminationem concurrere probabile videtur: et hoc quidem in extremis. Medij autem ex diversis extremorum permixtione fortasse fieri habent. **Magister.** Nequaquam: cum sint qualitates eque simplices sicut extremi. Extremorum tamen naturam participare dicuntur: quia ex diverso causarum extremorum concursu generari habent. Et in generatione rubri / cause extremorum eque concurrunt: ideo color locum medij vertus obtinet. nonnunquam etiam ex supernatione peruij colorati / super coloratum terminatum / medij colores videntur. ut est color apparens ex supereminentia vnguis super sanguinem digitorum. hac via plerumque pictores varias colorum species effingunt. Insuper et colores diversificari apud visum secundum diversitatem lucium super eos orientium / propositio duodecima prime partis perspective communis affirmat. Insuper omnis color ex distantia visus tandem in nigredinem permutari videtur: ideo et ipsa omnium colorum finis esse putatur: in quo uniuscuiusque visus desinit. **Dis.** Num autem colorum species certo numero designantur? **Mag.** Certo. Septem enim sunt: scilicet albus / flavus / croceus / ru-

Color unde
causetur

Colores
medij

Colorum species: beus/purpureus/viridis/niger: ad quos ceteri reduci habet. In nature participationem. Hactenus autem de obiecto visus: nunc organum perquiram.
Discipulus. Sane.

De organo visus et natura oculi: qui ex septem tunicis et quattuor humoribus integratur. Cap. IX Magister.

Oculi declaratio

Organum visus oculum communis sententia affirmat. Hunc ex pelliculis siue tunicis quattuor et humoribus tribus integrari compertum est. Prima tunicarum consolidata dicitur siue coniectiva: quia totam oculi substantiam continet: ideo fortis est et pinguis: ne humores quoque modo congelari/aut effluere possint. Huius partem posteriorem sclerotica dicunt. Hec tunica et si alba sit/diaphona tamen non est. ideo in ante foramen habet ne ingressum specierum prohibeat: similiter et in parte posteriore/que ad nervum opticum pertingunt. Hanc sequitur cornea/cornu albo et subtili simillima: clara/lucida/dura/solida: et ex multis frustulis composita: cuius etiam sunt quattuor pellicule subtiles: et est diaphona/ ut speciebus sit perita. Huius partem posteriorem nonnulli ceruinam dicunt: alij duram. Post eam est vasa: quia nigra ut vasa: ut in ea claritas glacialis aliquo modo obscuret et in ea species resplendeant. sicut subijcit plumbum vitro in substitutione speculi. In antea lenis: intrinsecus villosa. Hec similiter in antea foramen habet/ ut sit speciebus perita. Huius extremam partem secundam appellant. Quarta subtilissima est similis reti aranee: hinc aranea dicitur. et posterior pars retina: retinet enim humorem secundum subtilissimum: quem glaciale vel crystalloidem propter limpiditatem appellant. in eo firmantur species visibiles. qui ut in eo figi possint aliquantulum spissus est. Post hunc est humor tertius in textura venarum quem vitreum dicunt. claritatem habet qua cum crystallino convenit: ruborem autem ex sanguine venarum oculum tangentium: quem et ipse digerit: et digestum crystalloidem pro nutrimento mittit. Primus autem humorum albugineus est: albugini oculi non omnino dissimilis. Hic interpositus aranee retinet crystalloidem ipsum a duritie corneae et villositate vasa custodit: et suo humore/ ne siccitate se circumdantes ericari possit/ preseruat. transitus foramen vasa corneae attingit. Omnes humores et tunicas in parte anteriore concentricas quodam aiunt: dempta consolidata et humore vitreo: ne propter fractionem multiplices generet confusio. Alij tamen vasa et corneam concentricas opinantur: et albugineum corneae concentricum describunt. Glacialis autem portio est sphaera maioris. et vitreus sphaera minoris. Hinc autem horum causas/ insuper et eccentricitatis rationes exquirere/ non tam necessarium quam laboriosum videtur. Dis. Ad reliqua igitur sermonem vertamus. Magi. Oculum rursus duo nervi complectuntur: per quos spiritus visus diffunditur/ et species visibiles deferuntur. Sunt hi nervi rami unius nervi a sensu communi progredientis: qui circa oculos fit bifidus: et partes ad instar fistularum amplantur: ramus dexter oculum dextrum/ et sinister sinistrum oculum complectitur. Locus autem bifurcationis nervus opticus dicitur: in quo et visio completur. Hinc est quod res duobus oculis conspecta/ non duae/ sed una videtur. Hec de organo: restat ut medium transcurramus.

Libere X Tracta. II

De medio videndi et noctulucis unde lumen habeant: et quare in die non videntur in lumine proprio. Capitulum X Discipulus

Mediu visus

Medium videndi quod est? Magister. Corpus perspicuum et peritum / et saltem in ultima parte qua colorum coniunctum est actu diaphonum. Necesse est enim colorum a lumine excitari: ut visum moueat: propter materialitatem namque suam visui se minime ingerere potest: igitur ergo de se species a materia deparatas: quas in lumine et in imagine lucis tanquam in principio suo oculo imittit. Ea tamen visibilia que noctuluca dicuntur: cum intrinsecum et conatum lumen habeant: etiam in nocturnis tenebris videri possunt: ut sunt quedam ligna putrida / vermiculi / squame piscium / et similia. Discipulus. Unde hec corpora ingenitum lumen habent? Magister. Ab igne. omne equidem mixtum elementum consistat: eo modo quo precedenti libro expositum est. In vermiculis igitur quibusdam / quoniam sine sanguine sunt et frigiditatem: ignee partes circa digestionis locum concurrunt / et ibi lucet. Sic et pisces quod frigiditatem sunt / et in frigido degunt elemento / natura squamas prouidit multas duras et terrestres / partes igneas conseruantes pro fortificatione caloris naturalis. In lignis autem putridis / hinc cum humido aereo ad extremitates colligitur. Similiter et in ceteris hec non sine causa ordinata sunt: quarum tamen paucissimas a phospha turba enodatas inuenies. Hic ignis autem est vel cum qualitate prioris que est lux: vel posterioris que est caliditas non existens: aut adurens non est: sed nature mixti conueniens. Discipulus. Quid subest cause edicto / quod hec corpora non in die in lumine suo congenito videntur. Magister. Quia in die a lumine solis quod maius est illustrantur: a quo etiam lumen conatum tanquam minus et debilius obfuscat. Ob quam causam etiam stellas in die non nisi ab acutissimo visu / et in puteo aliquo posse conspici diximus.

Noctuluca

De qualificatione medij ut videatur res sub debita quantitate. Quid radius visualis: directus reflexus et refractus. Et quod perfecte rotundum proprie sit inuisibile. Capitulum XI Magister

Radius visualis

Oportet autem medium videndum per certificationem quantitatis visibilis per totum esse vniforme: et visibile proportionabiliter elongatum. Nulla enim quantitas rei imoderate distantis est oculo certificabilis: dicitur propositio 75. prime partis perspective. Unde stellas vix in oculi quantitate iudicamus que terra longe maiores sunt. Et solus radius perpendicularis porrigit directe alterius diaphoneitatis medio occurrere. dicitur propositio prima tertie partis perspective. Hic radius reflectitur per eandem lineam opaco obstante. Omnis autem radius oblique incidens: medio alterius diaphoneitatis occurrente: aut frangitur / aut reflectitur. Discipulus. Continue paulisper calami habenas: donec quid radius perpendicularis et obliquus / quid insuper inter refractum / et reflectum intersit planius innotescat. Magister. Radium visualem spe

De potentijs anime sensitivae

dem rei visibilis dicimus: nō v[er]o lineā aut superficiē mathematicā profundo carentē: sed corporeā & pyramidale: cuius bassim re visa / & conus in oculo vidēte est. Totum autē luminoso pyramidē sui luminis in quolibet puncto medij terminat. ideoq; & oculus in qua

4. propositio
prime ptis p
positio. 19.
Perfecte ro-
tunda indivisi-
bilis.

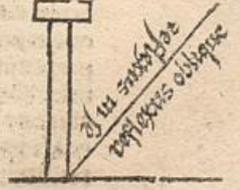
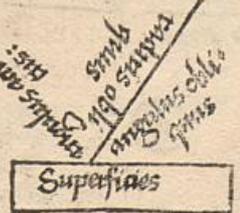
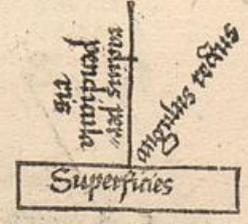
cūq; parte medij existat / luminoso videre potest: sed diverse. Nam quāta pyramis brevisior / tanto fortior: & angulū conij habet maiorē: ideo rem representat maiorē. Ex his facile cōcludit̄ p̄fectā rotunditātē esse indivisibilem. cū eī superficies eque a centro distat / extremi- tas eius in puncto indivisibili terminatur: itaq; bassim pyramidis fundari nequit. Hinc & Mercurius Trimegistus mundum ex se in visibilem dixit: quia rotundus est. Sed & corpus quodcūq; proprie visibile non est: quia eius profunditatem nō videmus: sed eius vel solos angulos / aut latera / & extremas superficies intuemur. Quā autē solem & astra rotunda videmus: ex eo est / quia multum distant & pyramis iam non in puncto supremo / sed linea arcuali sumitur. hec autem remotiori maior / et propinquiori minor apparet. Nec talia corpora spherica / sed plana videntur. Si quando autem alia quid rotunditatis habere conspiciuntur / perfecta tamen rotunditas videri nequit: unde oculus superficiem spherice in puncto contingens nihil eius videret: si etiam defectus medij non obstaret. Hec in perspectivis latius indagari possunt. Radius directus sine perpendicularis est / ex cuius incidentia super superficiem ex utraq; parte relinquuntur anguli recti et aequales. Per oppositum dicitur radius obliquus. Radius autem reflecti dicitur: qui in occursum opaci per eandem / aut aliam lineam versus suam originem projicitur: sicut pila in parietem projecta resilit: sed in hoc est differentia. nam eadem pila numero per motum localem resilit: non autem idem radius reflectitur: sed alius a principali objecto luminoso generatur / si ultra distantiam qua opacum occurrit agere sufficiat. Radius vero refrangitur / qui in occursum medij alterius diaphanitatis non in directum multiplicatur: sed versus perpendicularē a puncto incidente et fractionis erigibilem accedit: aut a perpendiculari huiusmodi recedit. Hoc autē quomodo aut quando fiat sequentibus conclusionibus manifestabitur.

Radiorum
differentie.

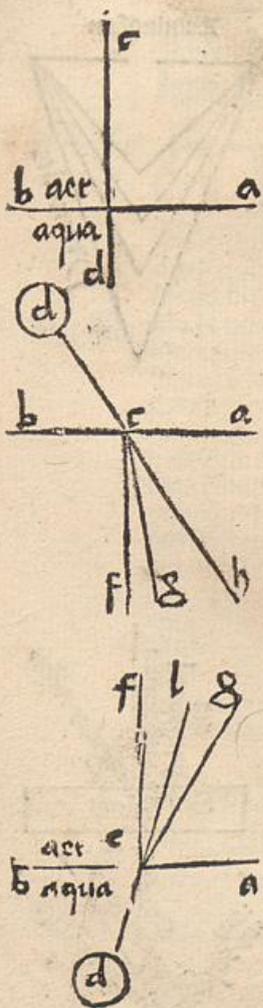
Cur res quandoq; videtur maior vel minor remotior vel propior q̄ in veritate est. Capi. XII Magi.

Conclusio prima. Radius perpendicularis in superficie media duersarum diaphanitatum coniungente nō frangitur: quia non esset ratio quare magis ad unam partem q̄ aliam declinaret. in occursum tamen opaci in se / vel ad latera reflectitur. Hec conclusio patet ex p̄positionibus. 14. prime & prima tertie partis p̄spectivae cōmunis: vt sit superficies media inter aerem

E ij

Liber X Trac. II

& aquam a. b. & radius perpendiculariter incidens. e. d. **Conclusio**
 secunda. Radius oblique incidens in occurſu medijs denſioris ad
 perpendicularem frangit: patet per proſitionem. 15. prime par-
 tis: vt ſit ſuperficies incidentie media inter aerem & aquam a. b. et
 radius oblique incidens d. c. veniens a corpore luminoso d per aerem
 in aquam: frangitur in ſuperficie media a. b. in puncto c. verſus per-
 pendicularem c. f. et cadit in e. qui ſi medium eſſet vniſorme/proce-
 deret in b. **Conclusio** tertia. Radius oblique incidens/ veniens a
 medio denſiore in rarius a perpendiculari diuertit. Patet per. 16.
 prime partis: vt ſit ſuperficies media inter aquam & aerem a. b. ra-
 dius incidens d. e. veniens a corpore luminoso d exiſtente in aqua
 medio denſiore in aerem medijs rarius: in puncto e. ſuperficie a. b.
 frangitur: & a perpendiculari que eſt e. f. recedit: caditq; in g. qui ſi
 medium eſſet vniſorme procederet in l. Harum autem duarum con-
 cluſionum cauſa eſt/ reſiſtentie & actionis diuerſitas. Unde radius
 veniens de medio rarioze in denſius/ penetrando fortius agat neceſ-
 ſe eſt: Ideo ad perpendicularem tanq; organi ſuo propinquoze
 declinat. Econtrario autem qui venit de denſiore in rarius/ fortiſ-
 catione non eget: a perpendiculari euagatur. **Conclusio** quarta.
Locus imaginis rei viſe eſt: vbi pyramis ſub qua res videtur/ cum
 perpendiculari (a re viſa verſus ſuperficiem medijs rem viſam con-
 tinentis erigibili) coniungitur. Ideo rem viſam per radios fractos
 extra locum ſuum neceſſe eſt; apparere. & ſic denarium exiſtens
 in fundo vaſis/ ſuperfuſa aqua ab oculo poſſe conſpici/ qui ab eo-
 dem ſine aqua nequit videri. **Exemplum** concluſionis & primi cor-
 relatijs. Sit d. c. ſuperficies aque continens rem viſam b. & perpen-
 dicularis erecta b. d. & oculus exiſtens in aere o. radius veniens a
 viſibili b. verſus oculum frangitur in puncto c. a perpendiculari
 e. f. & cadit in o. que ſi medium eſſet vniſorme/ procederet in g. Py-
 ramis itaq; ſub qua videtur res b. coniungitur linee perpendiculari
 b. d. in puncto l. in eodem oculo o iudicat eſſe b. Patet & ſecun-
 dum correlatiu: q; oculus o videt b in aqua per radiu refractu: qd
 videre non poſſet per radiu directum b. o. qui propter latuſ c. k.
 vaſis b. c. d. k. ad oculum tranſire nequit. Patet itaq; rem exiſtens
 in medio denſiori ab oculo exiſtente in rarioze/ videre propin-
 quioze: & ſic maioze q; ſit: quia videtur ſub pyramide breuioze
 re & angulo maioze. **Exemplum** eſt b. res viſa ab oculo o in ſigu-
 ra precedenti. Res autem exiſtens in medio rarioze/ oculo exiſtens
 te in denſiore: videtur remotioze: & ſic minor q; ſit: quia videtur ſub

pyramide longioze & angulo minore: vt viſibile f. exiſtens in aere viſum ab
 oculo e. exiſtente in aqua videtur in puncto m. Eſt enim radius incidens f. e
 qui in ſuperficie media inter aquam & aerem a. b. in puncto c. frangitur ad
 perpendicularem c. d. & cadit in e. qui ſi medium eſſet vniſorme/ procederet
 in b. Pyramis autem ſub qua videtur viſibile f. coniungitur perpendiculari
 erecte a. b. verſus ſuperficiem a. b. in puncto m. Hinc facile concluditur
 quare baculus partem habens in aqua & partem extra aquam fractus appa-
 ret. oculus enim exiſtens extra aquam/ eam partem que eſt extra aquam in loco

De potentijs anime sensitivae

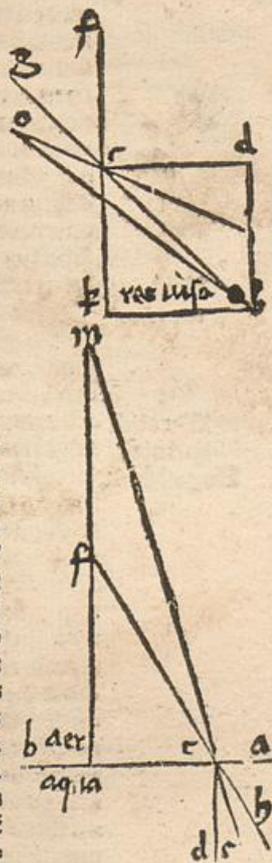
suo videt: illam vero que in aqua est/ in loco propinquiori se sit/ iudicari: ideo he partes directe continue videri nequeunt. Veritamen omnes hi radij refracti aut reflecti/ directis sunt debiliores: quia a fonte et origine suo magis elongati: et ex obliquitate debilitati: rectitudo enim luci conata est. Hinc etiam per hos res videntur debilitate modo. Unde et apostolus Jacobus ait: Vir qui contempletur faciem suam in speculo/ et se auertens/ statim qualis fuerit obliuiscitur. videt enim homo faciem suam per radium a speculo reflexum.

De natura ac diuersitate speculorum que in cocleari polito ostendi possunt. De stella que videtur cum sole in speculo imerso aque: et quod idolum rei visae: nec est in profunditate speculi: nec in aere propinquo: sed in superficie speculi. Ca. XIII. Disce.

O natura speculorum per pauca saltem in hac digressionem in medium ferre/ haud graueris preceptorum amantissime. Magister. Ad speculi integritatem requiritur continuus et lenitas intensus: superficies regularis. Insuper et eiusdem necessaria est perfecta politura: patet in marmore et chalybe pluribusque alijs lapidibus et metallis politis. Diaphoneitas autem si speculari corpori acciderit necessario opaco aliquo subducitur superficie eius terminante: ob id diaphoneitas/ ut sunt vitra/ plumbum supponitur: ut radij pertransire prohibiti/ ad videntem reflectantur. Quod autem plumbum vitro/ hoc aque est fundus terre: radios enim aquam intrare manifeste probat: quod oculus existens in aqua solem videre potest directe. Radios autem nonnullos a superficie aque reflecti/ ex eo deducitur: quoniam ea tanquam speculo et solem et cetera obiecta oculus existens in aere contempletur. et si aqua fundum non haberet: nihilominus in superficie radios aliquos reflecteret. Vis enim superficies media inter duo corpora diuersarum diaphoneitatum rationem speculari participat. Sunt autem specula varia: quedam namque sunt vni-

Speculorum genera.

formata et plana: in quibus res videri potest vti est: conuersa tamen: et dextra videntur sinistra et e contrario: maxime autem aqua quiesca. Hinc Vergilius Ruper me in litore vidi placidum dum staret mare et. Sanguis hominem ostendit nigrum et pallidum: oleum iuuenile et amabile: gladius latum aut oblongum hec autem potius difformium speculorum naturam participat. Sunt autem ista aut concaua/ aut conuexa. Concaua rem maiorem: interdum vero minorem/ aut equalem: conuexa minorem representant. et latam quidem/ si sint spherica: oblongam vero/ si fuerint pyramidalia aut columnaria. Omnia hec in cocleari polito continentur. in manubrij quidem basi/ planum: in columna manubrij/ columnare vel pyramidale: sinus autem ab intra/ concauum: exterius vero/ conuexum ostendit. Accedit autem imagini rei visae multiplex variatio secundum diuersum et obiecti et speculi situm. Unde in speculo multe concauitatis pars inferior apparet superior: et e contrario: eo quod vna pars speciem supra aliam proiectat. In concauis Insuper speculis eiusdem rei/ plures quatuor imaginibus apparere non possunt:

Vergilius in Bucco.

eo q̄ in ipso ad eundē oculū / in pluribus q̄ in quatuor punctis reflectionē fieri sit impossibile. Speculū in vna parte cōcavū / & altera planū duas respēntare pōt facies: in collo quidē diunctas / si sit planū inferius: aut in vertice col ligatas / si planū superius situet. Sic & in speculo iūmerso aque & soli obiecto stella videt̄: que stella nō est / sed secūdarū solis idolū ex diuersitate superficieꝝ speculi & aque respēdēs. In alijs tñ lucidis hoc fieri nequit / propter radij debilitatē. Nec autē enucleatius in p̄fectiuis p̄quirēda sunt: ad reliqua p̄p̄ remus. **Disci.** Restat qđ fortius angit: an idolū obiecti in aere p̄p̄inquo / aut p̄funditati speculi sit iūmersum / nec ne? **Magi.** Neutrū affirmo: ip̄m eđ dem in aere speculo p̄t̄guo nō esse / hoc maxime approbare videt̄ qđ tali aeris parte cōtinue agitata & variata / idolum rei vise imobile p̄sistit: vt fortissimo subtiliq; ante speculū vento spirāte: qđ vtq; neutiq; fieret: si idolū hic aer cōtineret. **Motis em̄ nobis inquit Aristoteles mouenē & ea que in nobis sunt.** **Aristo. in topicis.** Rursus autē idolū p̄funditati speculi iūmersum non esse. p̄positio. 19. secūde partis p̄spectiue adiuncto cōmēto late ostendit. **Q̄** autē idolū quādoq; p̄ofundius iūmersum videt̄: ex distantia obiecti est / ad cuius situm & motum idolum variat̄: & nō ad motū speculi. **Unde & res visibiles in tāta p̄funditate speculi apparet / quāta est eius a speculo distantia.** **Mirabile tñ quoddā in speculorū Augustinus** specula ingentia sint / nō reddunt maiores imagines q̄ sunt corpora: etiā breuissima obiecta. in puis autē specul̄ sicut in pupillis oculorū / & si magna facies sese opponat: breuissima tñ imago p̄ modulo speculi formā. **Hic aliquid laet.** Probabilius itaq; videt̄ idolū rei vise in superficie speculi recipi: nō quidē superficie tenus / sed in puncto saltem naturali. **Idolus autē certissimū argumētum est: qđ nō maius in maiore / nec minus in minore apparet superficie.** Similiter si speculū frangit̄: in qualibet parte totum videt̄: & celi medietas in paruo speculo cernitur: que vtq; nullatenus fieret / si dimensio longitudinis & latitudinis attenderet̄. **Nec idolū dimensiones habet: sed est dimensionū species: si cut forma lapidis existentis in anima indiuisibili.** **Hoc autē necessariū esse dinoscit̄ vt species in oculo distinctum per partes locari / & rem vt est in suis lineamentis representare possint.** **Nec idem idolum est qđ videtur: sed semper aliud & aliud ad presentiam obiecti generatur.** **Hoc autem ex eo apparet: qđ ad situm & motum obiecti / variatur situs & motus idoli: nō eiusdem vt diximus in numero / sed similis per continuatā generationē in specie.** **Possibilitas autē dictorū facile apparebit: si visionem ab angulo pyramidis cuius basis est in re visa fieri consideramus.** **Hinc p̄positio. 15. secunde partis per spectiue asserit: a superficie speculi infinitas fieri completas reflectionis forme rei visibiles.** **Nec omnia ex p̄spectiua Suietilionis Alacen Bacchonis & aliorum: in super & libro de speculis latius demonstrari habent: presens autem cōmuniōra p̄libasse sufficiat.** **Ad Methodum nostrā / vnde longius digressi sumus iam tandē reuertamur.** **Discipulus.** Optime. **Serūtamen qđ paulo ante hac de visionis modo cōmemorabas / indiscussum haud p̄mittas.**

De modo videndi: si fiat extra mittendo vel intus suscipiendo: & quomodo omnis sensatio sit via assimilationis vnde spiritus sen

De potentijs anime sensitivae

situi omnino a sensibilibus sunt depurati.

Capitulum XIII Magister.

Visionem fieri per egressum spiritus visibilis / et ab oculo ad rem visam non contemnere auctoritatis viri tradidere. et Aristoteles cau-
sam assignans cur oculi profundi / aut in puteo existentes clarius vi-
det: idē sentire videt: cum ait ob id hoc fieri / quod radij exētes min⁹ disspant. **Plato** linco-
niensis. **Aristoteles**
Dūc spm̄ imaterialē et agillimū dicūt: vt ī momēto ad remotissima etiā visibi-
lia egredi et regredi possit. Sūt tñ q̄ spēs visibilū et egrediētē spm̄ in medio **Alchindus**
cōcurrere imagināt. Hāc positionē de egressu spūs / fortasse nō oīno esset dif-
ficile saluare. a multis tñ tanq̄ phie et p̄spectiue dissona explodit. Ea p̄pter et **Oculus spūs**
nos cōiozem sententiā amplectētes: dicam⁹ visionē fieri p̄ receptionē specier⁹ **agillimus.**
visibilū in oculo: p̄ modū pyramidis: cui⁹ basis in re visa et conus in oculo est. **Modus**
Spūs autē visus lucidus et clarus / et a cerebro p̄ nervos (de quibus supra) ad **videndi.**
oculos vsq̄ descendēs: et a spēbus imutatus / sensatiōe p̄fusa regredit: ad cui⁹
regressum excitata aīa / et cernēs diaphoni sui purissimi et penit⁹ incolorati su-
pp̄ficiē / in silitudinē tingit: se p̄uertit ad obiectū / vñ splēdor venit: et ip̄m discre-
ta sensatiōe percipit. Fit autē hoc assimilatiōis via. Sicut em̄ cera flexibil' artifi- **De visione**
cis ingenio p̄figurā rei artifi' p̄sentia'r apposte: vt p̄nta faciei humane / leo **exteriore vide**
nis / vel asini: nec artifer hāc p̄figuratiōe facere posset / si aīam nō haberet. si **ca. 2. li. 11. de**
Sic spūs visus aīa? aīa sensitiva / p̄ animā p̄figurā speciei visibilis: quā offē **trini.**
dit in oculo. Patet igit' discretā visionē sine attētiōe rōnis fieri nō posse: quā-
quidē multos p̄reētes (quū spēs in oculos recipim⁹) minime agnoscamus:
dñ attēti alijs / nō aduertim⁹. Pariformiter de auditu / olfactu / gustu / et tactu
intelligendū est. Itā sicut spūs in oculo p̄figurā spēs oculor⁹: ita in aure af-
similā spēs sonor⁹: in narib⁹ spēs odorū: in lingua spēs saporū: et in to-
to corpore spēs tāgibilitū. **De p̄ceptū est igit' hōmō spūs a sensibilib⁹ oīno eē**
depuratos: ne intus existēs extranea phibeat. Et si spūs visus colore par-
ticiparet: non indifferenter omnem colorem / sed eum tñ quo tinctus esset per-
ciperet: quēadmodū videns per vitrū rubē oīa visa rubea existimat. Spēs
em̄ mutuo se tingunt. ait p̄positio prima secūde p̄spectiue. Hactenus de visu:
nunc auditū p̄curramus. **Discipulus.** Id p̄missorū ordo expostulat.

Quis visus et auditus sint sensus discipline
Auditus definitur: organū et mediū audiēdi
declarantur. Capi. XV Magister.

Verū quidē: nam in ordine sensuū auditum secundū obtinere locum
p̄bi tradidere: quia p̄ter visum sentit remotius / et ad disciplinam **Auditus.**
magis est necessarius: que em̄ a cunabulis discimus: aut visu / aut
auditū percipimus. Est autē auditus potentia sensitivae apprehensiva soni in
aure mediante aere vel aqua. **Disci.** In hac descriptione similiter obiectū / or-
ganū / et mediū auditus enumerasse videris. Sonū em̄ obiectū / aurē orga-
num / aerē vel aquā mediū auditus accipio. **Magi.** Sane accipis: et eo quis-
dem facillim⁹ quo hec sepius audisti. **Disci.** Verū. nam in principio logices
et in musice theorematibus de sono haud obscure dissertum esse memini. **Hic**
tñ et organum et mediū latius veniunt explicāda. **Magister.** Auris (in qua **H**
E iij

Liber X Tracta. II

organū additus) substantia est cartilaginosa: vt fortitudine sua sit semp par-
 tula. Tortuosa vero et anfractib⁹ ornata: ne extrinseca et auditui inimica / ipm
 quoquo modo p subitū ingressum ledere possint. In pundo auris os quod-
 dam est porosum / sicum et durum: in quo rursus pellicula quedā (quam alij
 meringā / alij tympanū auris vocāt) aeri cōnaturali repleta continet: species
 bus soni prorsus vacua: vt omni sono assimilari possit. Mediū audiēdi / aerē /
 vel aquā esse ex eo manifestū est: q̄ auris sana in vtroq̄ constituta sonū perci-
 pit. audiūt enī in aere aues: et in aqua pisces. Unde etiā circa aquas silentium
 facimus / si quādo prendere pisces attentamus. Discipulus. Quis his ptra
 dicere possit: sed modū audiēdi dilucida.

Pisces au-
 diunt:

De modo audiēdi et quare dormiētes pa-
 tētib⁹ aurib⁹ nō audiūt. Insup qualr orbicu-
 laris multiplicatio soni a Boetio declaratur:
 et q̄ idē sonus p diuersas species a pluribus
 auditur. De sono echo: et quō per murū audi-
 re possumus. Insup qualr sonus acutus stu-
 porē dentibus ingerat. Ca. XVI Magi.

Modus mu-
 atendi.

Merebro neruus quidā protēdit: et paululū pgressus bifurcatur: cu-
 ius rami singuli ad singulas aures descendunt / spiritū audituū ad
 tympanū vsq̄ deferētes: quia speciebus soni aerein inclusum pulsanti-
 tis immutat: et his configuratus regreditur: ad cuius regressum excitata ani-
 ma / ipm imutatū cernēs: ad obiectum vnde species multiplicanē se cōuertit /
 ipsumq̄ discrete percipit. Egressum autem spiritus sensibilis ad organū esse
 necessariū / ex hoc facile patet: q̄ in somno sonus in aure receptus multotiens
 minime auditur. Merū equidem vaporibus opilati / spiritum audibilem exte-
 re prohibēt: fortior autem sonus meatus aperit: et causato calore vapores res-
 soluit. hinc spūs audibilis extens dicto modo imutat. Multiplicatiōē vero

Dormientes
 non audiunt.

Boetius. j.
 musice. xliij.
 Soni multi-
 plicatio.

speciei sonore ab obiecto ver sus aurem: Boetius vir vtiq̄ doctrina et eloquio
 clarissimus in primo musice per simile manifestat dicens: Cum in paludibus
 vel quietis aquis iactum eminus mergitur saxum: prius in parvissimū orbē
 vndam colligit: deinde maioribus orbibus vndarum globus spargit: atq̄ eo
 usq̄ dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquiescat. semp̄ poste-
 rior et maior vndula pulsu debiliore diffunditur: q̄ si quid sit q̄b crescentes vn-
 das possit offendere / statim ille motus reuertitur: et quasi ad centrū vnde pro-
 ductus fuerat retonditur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum / pellit aliū
 proximiū: et quodāmodo fluctum aeris ciet: itaq̄ diffundit: et omniū circūstan-
 tium simul ferit auditū. Atq̄ illi est obscurior vox / qui longius steterit: quo-
 niam ad eum debilioz pulsi aeris vnda peruenit. Discipulus. Unus itaq̄ so-
 nus numero ab omnibus circūstātib⁹ percipitur? Magister. Idem et vnus /
 per diuersas tñ species: sicut idem color a pluribus simul videtur? Formato
 enim sono: alio eius species multiplicantur ver sus aurem meam qui sum ad
 dexteram: alie ver sus tuam qui es ad sinistram: similiter alie ab ante et re-
 tro: sursum et deorsum in modum sphaere: sicut globus ignitus orbiculariter

De potentijs anime sensitivae

de se diffundit radios: et in quolibet puncto medij pyramidem sub qua videri potest terminat. *Dis.* Intellego. Sed unde est quod silvas muros quae nobis vocantibus reclamare audimus? *Ma.* Audisti sonum et eius species in occursum obstaculi reflecti: et ad locum unde perfecti fuerant quasi ad centrum retondari. si igitur reflectio sit fortis ad aures nostras usque perveniunt. Sic eundem sonum quem ore emisimus/ reflexe percipimus: modo tamen debiliores: quia virtutes reflexe directis sunt debiliores. Hic sonus reflexus a grecis icho/latine vero echo/ proferri solet. Attamen non ita sonum reflecti accipiendum est: ut omnino nulla eius species murum aut obstacula penetret. experientia namque testatur per murum/ parietem/ aut similia audicionem fieri: et si nonnunquam confusam. in penetratidone nempe figura confunditur/ substantia remanente. hinc sepius sonum audimus: sed an ne vox et qualis sit/ non percipimus. Sic colorum nonnullas species opaca penetrare dicunt: quae visu acutissimo/ et linceis oculis apprehendi possunt. *Dis.* Subest questio: cuius solutio tractatu de auditu claudat. Est autem: qua via sonus acutus ventibus stuporem ingerere possit? *Mag.* Nervus sensitivus in mandibula singulis dentibus ramusculis colligatur. huic nervus audibilis coniungitur: quem quidam acutiores soni penetrantes ramusculos nervi sensibilis pulsant/ et obstupescere faciunt. *Dis.* Optime: nunc olfactum videamus.

Echo

Unde stupor dentium

Quid olfactus. quid odor. quomodo generetur: et quae odoris species. de organo olfactus. Et quare homo non nisi excellentia olfacit: et quae animalia in singulis sensibus homini praestant

Capitulum XVII Magister.

Olfactus est potentia sensitivae apprehensiva odoris per nares: mediante aere vel aqua. Obiectum enim olfactus est odor. organum in naso. medium autem aer vel aqua. *Dis.* Odor quid est? *Mag.* Est passio siccitatis digesti in humido: alterativa olfactus de potentia in actum. Unde cum siccitas terrestri tracti coniuncta vi caloris in humido digeritur/ generatur qualitas quam odorem dicimus. Patet in pomis: in quibus siccitas terrestris in humido calore solis digeritur donec odoriferum fiat pomum. *Dis.* Principia igitur odorum sunt siccitas in humiditate et calor agentis? *Ma.* Aperte dictis. haec autem principia quia in harmonia et proportione variant: nec semper eodem modo concurrunt: hinc varie odorum species gignunt: quae sunt odor aromaticus/ salus/ amarus/ acutus/ acetosus/ stipticus/ ponticus/ unctuosus/ dulcis/ insipidus sive fetidus: et si qui alij reperiuntur ad hos reduci habent. *Dis.* Organum olfactus? *Mag.* Organum olfactus in cerebro supra nasum situm est: ne facile possit a contrariis offendi. Sunt autem due carunculae ad modum mamillarum concaevae et spongiosae. versus cerebrum suspense: habentes cooperculum quod per aeris inspirationem et respirationem aperitur et clauditur. Id organum natura calidum et omnium odorum expers est. ut omnino sit susceptivum. In homine autem propter magnitudinem cerebri/ cuius complexio frigida est olfactus multum leditur: ideo non nisi excellentia olfacit: ob haec rarissime etiam odorum somnia patitur. Alii a quibusdam dictum est: Mos aperit auditu/ linx/ visu/ sive gustu: Cultus olfactu/ et aranea tactu excellit.

Olfactus
Odor

Species odoris
Organum olfactus.

Liber X Trac. II

**De medio et modo olfaciendi. Et si odor realiter
vel spiritualiter per medium diffundatur. Ca. xvii. Si.**

**Modus olfa-
ciendi**

O medium quod noli afferre? Ma. nihil. nam sicut sonus per aerem vel aquam ad auditum usque pervenit: ita et odor. olfacimus enim nos in aere et in aqua pisces. **Dis.** Olfaciendi autem modus quis est? **Magi.** A corpore odorifero/calore resolvente/odor per medium diffunditur usque ad nares: ibi inspiratione attrahitur: et aperto coopulo ad carunculas pertingit: ad quas rami unius nervi a sensu communi exeuntis pertendunt: per quos spiritus olfactivus delatus in occursum specierum odoris immutatur: fitque olfactio confusa. anima autem ad regressum spiritus excitata cernens ipsum immutatum speciem se ad obiectum unde huiusmodi processere species convertit: ipsumque assimilationis via discernit atque iudicat. Veruntamen de odoribus per medium multiplicatione

**Si odor rea-
liter vel spiri-
tualiter per me-
dium diffundit**

est non parva inter philosophos disceptatio: alijs opinantibus odorem non per species et spiritualiter/ sed realiter a corpore odorifero usque ad organum pervenire: quod per longinqua terrarum spacia percipitur. Unde et vultures occisorum caudavera ante Troiam per quingenta miliaria olfecisse scribunt. Species autem propter sui spiritualitatem citius in multiplicatione deficient. Accedit ad hoc quod nonnulli habitatores indie odore cuiusdam pomi vivere: a quo et diutius festuncti emori dicuntur. Species autem a materia sequestrate: nec calide/ nec sicce sunt: nec nutrire/ aut cerebri humiditatem et frigiditatem temperare possunt. Odor autem (ut ait sanctus Ambrosius in hexa. li. 6. c. 6.) ideo non per functionem transit/ sed diutius inheret naribus: ut cerebri sensusque depascatur. Ab alijs vero oppositam partem non omnino respicientibus/ dicitur odorem in principio realiter per fumalem evaporationem per medium transire: circa organum autem tam non realiter/ sed per species diffundi. spiritus enim olfactibilis ob sui spiritualitatem non nisi a speciebus potest immutari: sensibile quod supra sensum positum non sentitur. **Dis.** Hec opinio singula concordans/ amplectenda videtur. ad alia progrediamur

Ambrosius.

**Quid gustus: quid sapor: que eius species
et quomodo generantur: de medio et modo gustan-
di: et cur febricitanti dulcia videntur amara.**

Capitulum XIX Magister

Gustus

Oui sequitur in ordine sensuum Gustus/ est potentia sensitiva apprehensiva saporis in lingua/ medio humido salivali: Sapor equidem gustus obiectum: in lingua organum: et humidum salivale est medium.

Sapor

Dis. Saporem describas. **Mag.** Sapor est passio seu qualitas humidi digesti in sicco terrestri: alterativa gustus de potentia in actu. Nam sicut odor generatur ex digestionem sicci in humido: sic e converso sapor generatur ex digestionem humidi in sicco. utrobique autem causa efficiens est calor solis vel ignis. unde et fructus immaturi cocti igne dulciores efficiuntur. Et sicut ex diverso cursu in harmonia et proportione sicci in humido cum calore/ odores multi perveniunt:

**Saporis
species**

sic ex multifario cursu humidi in sicco cum calore diversi saporum procreantur: qui sunt sapor insipidus/ dulcis/ amarus/ acutus/ salus/ acetosus/ ponticus/ stipticus/ vinctuosus/ insuavis/ asper et durus: et si qui alij reperiuntur horum naturas participant. Ex quo manifestum est/ odorum et saporum principia ita esse

De potentijs anime sensitivae

concreta ut separatim non inveniuntur. sic nec he qualitates: quod obrem etiam in nobis concurrunt. **Dis.** Aperte loqueris: ad organi explanationem nunc stilum vertas. **Mag.** Organum gustus nervus quidam est a cerebro descendens: in lingua rami ficatus: et per eam ad instar retis expansus. Medium autem est caro lingue porosa/humido salivali delibata. Cum igitur hic sensus omni animali sit necessarius: nulli talis lingua aut caro loco lingue deesse potest. Cum itaque ab obiecto saporifero species per hoc medium usque ad organum multiplicentur: spiritus gustativus per dictum nervum descendens/in occursum specierum immutatur: sicut gustatio profusa. regresso autem spiritu/anima excitatur: et cernens ipsum immutatum/ad obiectum unde multiplicentur species se convertit/ipsamque dijudicat. **Dis.** Unde autem febricitans dulce/amarum iudicat? **Mag.** Ex eo: quia pori lingue eius impleti sunt crudis et amaris fumositatibus a stomacho ascendentibus per quas dum species saporis multiplicentur/amaritudinem contrahunt: sicut species luminis transeuntes vitrum coloratum tinguntur: aut quia inter existens fortiter movetur.

Organum gustus

Sustandi modus

Cur febricitans omnia sunt amara

Tactus qui omni animali necessarius est definitur: obiectum organum et medium tactus enumerantur: et quare obiecta sensuum contraria amplectantur aperitur. Hinc visio corporalis et intellectualis beatorum iucundissima ostenditur. Et homo melioris tactus esse probatur: in super quomodo tactus plures sensus et organum habere circa cor exponitur. Capitulum XX Magister.

Distremo loco sensum Tactum collocamus: quod omni animali ita necessarius est: ut sine eo/similiter et gustu (qui quidam tactus est) nequaquam vivere possit. per ipsum namque vite contraria fugit: et amica persequitur. Est enim tactus potentia sensitivae apprehensiva qualitatis tangibilis: in nervo expanso ad instar retis per totum corpus mediante carne. Hic nervus/quem et organum tactus dicimus: a cerebro oritur: per cervicem ad medullam spinalem dorsi deducitur: et per illam que continetur in ossibus/quibus spina dorsi coniungitur/inde tenuissimis quasi rivulis per cuncta se membra diffundit. **Discipulus.** Cum hic nervus organum tactus sit: carnem ipsum cooperientem medium tangendi: qualitatem vero tangibilem obiectum tactus intellego. **Magister.** Optime. Hec ista dilucidatione egent: nisi forte/ut per qualitatem tangibilem intelligas/commune quoddam ad calidum/frigidum/humidum et siccum: ad quas qualitates secunde reducuntur. de quibus libro nono cum de transmutationibus elementorum ageretur/dictum est si meministi. **Discipulus.** Memini. Sed unde est quod non modo tactus/verum etiam omnium sensuum obiecta contraria complectuntur. **Magister.** Ex eo: quia sensitivae cognitio debilis est: nec sine contrarietate differentias sensibiliu facile apprehenderet. sagax igitur natura obiectis contrarietatem indidit. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, hinc et ipsum eas

Tactus

Contrarioꝝ
sensatio

1. Coꝝ. 2.
Esale. 64.

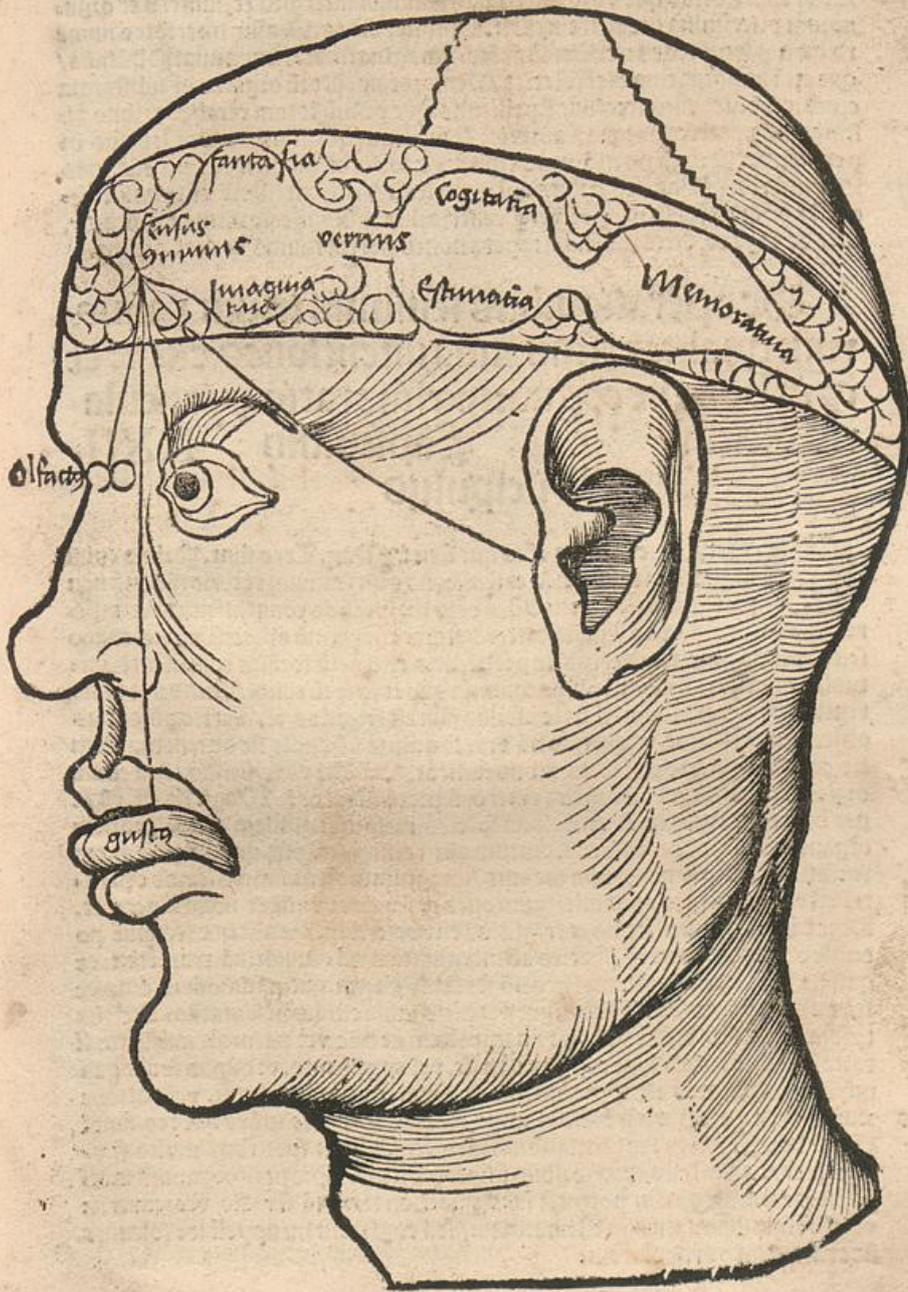
Aristoteles

dem est disciplina. Veruntū hec contrarietas in obiectis ita ad sensum mode-
rata est quadam harmonica pportione/ vt excellens sensum corrūpat: discō-
nentiens dolorem causet: delectationem vero debite pportionatum ingerat: &
quidem tanto maiorē/ quāto quod sentit plus de natura obiecti participat:
viuere eū sensitue est sentire: et obiecto suo refici. Et si visibile esset quod lu-
cis/ luminis/ et oīm colorū naturas includeret: id delectabilissimā visui pro-
portionato sensationē prestaret: Pariformiter et de alijs sensibus dicendum
arbitror. Qualis igit̃ istec erit visio quo oculus beati perfectissime disposi-
tus intuebit̃ humanitatē christi: oīm visibiliū pulchritudines complectentē
Qualis deniq; visio/ oculi intellectualis intuentis intimus diuinitatē: nō mō
visibiliū/ sed et oīm sensibiliū et intelligibiliū exemplar perfectissimū? Di.
Qualis sit nescio: sed mirū in modū gaudiosam ex his facile coniecto. Ma.
Sane dicitis: qualis sit nescio. Nam nec oculus vidit: nec auris audiuit: nec in-
cor hominis ascendit/ que preparauit deus diligentibus se. testā ē ille qui ra-
ptus in tertiu celum vidit: et arcana audiuit que nec loqui licet. Sed vnde di-
gressi sum? reuertamur. Sicut eū sensibilia nō eā rationē obiecti percipiunt:
sic nec in omnibus animalibus (vt premissum est) sensus eque vigēt. Nam linx
visu/ aper auditu/ vultur olfactu/ sinea gustu/ aranea vero tactu preualere p-
hibentur. Hominem aut̃ temperatissime complexionis/ et ideo ad equalita-
tem magis accedentē/ hinc et subtiliores tangibiliū differentias sentientem
asseuerant: et in ipso per tactus diuersitatē ingenij discrimen dijudicāt. Mol-
les enim carne/ aptos mente autumant: ceteris continentibus. de quib; phy-
sionomia tractat. Dis. Gratissima hec fuere. Sol aut̃ occiduas merus in
vndas tractatū de sensibus claudere iubet. Veruntamen in modo tangendi
si quid speciale est paucis edicas. Mag. Abili: ni fortasse q̃ organū quali-
tatiuis dispositionibus informatur: quibus diuersis obiecti differentijs pro-
portionatur. Hinc et Aristoteles hunc sensum plures astruit. In libro quoq;
de sensu et sensato organum eius/ similiter et gustus circa cor ordinavit: ideo
fortitan/ quia sensus sunt alimenti: quod post digestionem completā formam
vi caloris in corde orientis accipit. Nos aut̃ eos fm q̃ obiecta discernere ha-
bent prosecuti sumus. Tale. Discipulus. Et tu semper bene valeto.

De natura: numero: et organis sensuū inte-
riorum in genere. Capi. XXI. Dis.

Alue preceptor colendissime. Magister. Et tibi salus fili. Quid
sibi vult quam vultus ostentat leticia? Discipulus. Audies. Que
hesterno vesperti de sensuum naturis differuimus/ dormiens reuerti
& intellexi luculenter. mirari aut̃ haud sufficio: dormitantē que vigilans agit
posse recollere. Magister. Post q̃ sensuum interiorū quemadmodum et ex-
teriorum naturas agnoueris/ sinem accipiet istec tua admiratio. Discipu-
lus. Censens istoc die singulos dilucidari posse? Magister. Etiam: perpau-
ca eū habeo que de his in mediū ferre conor. Est aut̃ (ne diuini? inbiantē aini-
tuū morer) potentia sensitua interior: q̃ sensibilia in eorundē absentia appre-
hendit. Hā vt pmissum est: sensibilia p species et idola ppua sentiunt. Nec
aut̃ a sensibus exterioribus recepta/ p nervos organoz ad cerebrū vsq; pscē-
dunt: vbi cū sensibus interioribus etiā remotis sensibilib; sensationes causant

De potentijs anime sensitivae

Sensus interiores Et vt enucleatius que volo intelligas / sensuum interioru et organo-
 rum discrimina premitam: **Dis. Optime. Mag.** Sensus interiores nume-
 ro quinque sunt: videlicet. Sensus cōis: Imaginatiua: Estimatiua: Phantasia /
 que etiā imaginatiua dici solet: et Memoratiua. Horū organa in substantia
 cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis. que primū totum cerebrū tribus dis-
 tinguunt ventriculis: quorū anterior et medius (quā maiores sunt) rursus bi-
 partiuntur. Prima portio ventriculi anterioris / organū est sensus cōmunitatis.
 Secunda imaginatiue. Prima autē ventriculi medij attribuitur estimatiue. se-
 cunda phantasię. Posterior vero ventriculus totus memoratiue deputatur.
Dec de organo dicta sufficiant: operationes percurramus eodem ordine.

102
 Sensus interiores
 Phantasia
 Estimatiua
 Memoria

**De operationibus sensuum trium primo-
 rum qualiter estimatiua intentiones elicit: et
 quomodo in homine cogitatiua siue ratio particula-
 ris dicitur.** **Capitulum XXII.**

Sensus cōmunitatis opus

Discipulus

Operationes sensus cōis que sunt? **Mag.** Tres sunt. Primo enim
 cognoscit sensationes et sensibilia oim sensuum exteriorū / etiā non
 presentibus obiectis. ideo cōis dicitur. Secūdo conuenientias et diffes-
 rentias inter obiecta et sensum discernit. cum enim primo obiectū vnius cogno-
 scit: secundo obiectū alterius apprehēdit: tertio actū format continentē vir-
 tualiter notitias amboꝝ obiectoꝝ: in quo et ipsoꝝ conuenientias et diffes-
 rentias ponit. vt album est dulce: sonus non est frigidus &c. Tertio absentias
 obiectoꝝ dijudicat. vt quod visus nō videt auditus nō audit. sic de tenebra / silen-
 tio ceterisq; obiectoꝝ priuationibus iudicat. **Dis.** Hic ne is sensus est: a cuius
 organi centro / nerui ad organa exteriorū protenduntur? **Magi.** Is est. vñ et
 per hosce neruos omniū visibilium species recipit: et quidem facile / propter
 organi humiditatē et calorem. diutius autē retinere nō pōt. quapropter facta
 sensatione eas per neruorum meatus / imaginatiue transmittit. cuius opera-
 tio est receptas species et imaginationes reseruare: vnde et nomen accepit.
 Hinc organū huius secius et frigidius esse describit. **He** autē que sequunt po-
 tentie ociose permanēt / species ab imaginatiua ad estimatiuā transeunt: ex
 quibus hec potentia intentiones nō sensatas eliciat. quemadmodum ouis ex
 speciebus lupi / colore scilicet figura et alijs inimicitā non sensatam. eliciens
 ipsum fugit. **Fin** **Alicenna** sexto naturalium. et hoc vel naturali instinctu: si
 forte prius fraudem lupi experita non sit. vel experimento. vt a sinu fovee qua
 nuper periclitatus est appropinquans casum timet et declinat. vel ratione
 iuncti: vt cerula purpuree estimamus dulcia. **Di.** Intentiones que res sunt?
Magister. Species sunt sensationū: ideo sensibilibus speciebus multo sim-
 pliciores / et a sensibus exterioribus imperceptibiles: propter organoꝝ indis-
 positionem. huic autem potentie sunt pportionate: quā si ratio decorauerit:
 vt in hominibus: iam non estimatiuam / sed cogitatiuam appellare solentur
 siue rationem particularem.

Imaginatiue opus

Estimatiue opus. Alicenna

Intentiones quid sint.

De potentijs anime sensitive

De operationibus phantasie diuersis in homine et bruto: et an in vigilantibus phantasia operetur

Capitulum XXIII. Disce.

Dphantastice potētie operatio quae est? Ma. Ex speciebus memoratis cum ad organum ipsius uenerint diuersas imagines componit: quae a sensu communi percipiuntur: dum rursus ad ipsum descenderint. Quam uero haec potentia in homine ratione decoratur: ideo non necessario eodem modo operatur. nonnunquam enim ex compositione specierum intentionum diuersarum monstra fingit: quorum nec aliquis similia uidit. In brutis autem instinctu naturae regitur: qui in omnibus eiusdem speciei similis est: ideo in talibus phantasiae opera non variantur. simili eodem ingenio ois hirundo nidum/et aranea telam texit. Huius potentiae opera etiam vigilantibus non desunt: raro tamen ab ipsis percipiuntur: propter fortiores motus exteriorum. Dormientes autem quorum sensus exteriores vacant frequentius haec sentiunt: et somnia appellant: quia in somno apparent.

Somnii et vigilie descriptiones ponuntur et cause eorundem varie declarantur. hinc omni animali necessaria esse concluditur.

Capitulum XXIII. Magi.

Il huius dilucidatione parum ab instituto tramite digredi fortasse non omnino erit inutile. Dis. Immo necessarium. nam fere quarta parte uite aut amplius inerti somno transigo: et unde in me ueniat non dum plene intelligo. Mag. Somnum quidam phorum impotentiam sentiendi et mouendi definiunt. Eadem quippe uia est spiritus mouentis et sensitui. Vigiliae e contrario potentiam sentiendi et mouendi describunt. Alij somnum ligamentum sensuum: uigiliae autem solutio eorundem atunt. In somno eodem sensus exteriores ligati ab operibus cessant: sicut et sensus communis in ea operatione qua respicit sensus exteriores. In uigilia autem quae finis est somni ligati/sensus rursus soluntur. et ad solita procedunt opera. Dis. Hec ita se habere in me ipso experior: sed uinculum hoc quale sit/ aut unde ueniat edicito. Mag. Dum nutrimentum digerit/ab ipso euaporationes grosse cerebri petunt: a cuius frigore in aqua resolute/ob grauitatem descendunt: et cum ceteris vaporibus similiter a frigiditate reuerberatis/meatus spirituum ad sensus exteriores opilant. et ne egredi possint in occursum specierum sensibilium cohibent. Quis quomodo dormitatis aures sonorum species penetrat: et ad organum usque perueniant/auditionem tamen facere nequeunt: eo quod spiritus audibilis per opilatos nervos egredi non possit. completa autem digestionem separat sanguis: cuius pars purior superiora ascendit/grossior uero interiora nutrit. Similiter et calor qui fuerat circa digestum congregatus/et ab exterioribus ad interiora consumens spiritibus uiam aperit. Hinc Algazel somnum definiens ait: est attractio spiritus ab exterioribus ad interiora. Sic somni causa effectiua est caloris et spirituum in organis sensuum absentia: et causa uigilie eorundem presentia. Sed causa absentie talium multiplex est. scilicet euaporatio nutrimenti: labor: egritudo: etas prima. id est infantia: studij attentio: cura et pauor.

Somnus
Vigilia.

Cause somni:

Algazel
Somnus aliter
Causantia
Somni

Discipulus. Sane. Nam in omnibus his reperire est quod aut nervus optet/aut calorem minuatur. Sed cum omne animal necesse habeat nutriri quoad vixerit nullum somni expertus esse potest. Mag. Optime. tamen in quibusdam vix est momenti aut more perceptibilis.

De somno quid sit: et qualiter a sensu communi cognoscitur: et quod aliqui in somno loquuntur: et ambulant: et nisi excitati non cadunt: quare etiam eorum que gesserunt non recordantur. Capitulum. XXV. Dis.

Somnium

De nocturnis
Albertus
magnus

Mane demum quid sit somnium describas. Mag. Somnium (vt aiunt) est apparitio vel apprehensio phantasmatum facta in dormiendo. Phantasmata autem imagines et rerum simulacra dicimus: que potest phantastica ex speciebus diuersis fabricari: hec enim in spiritu lucido et claro quasi in speculo resplendent: vel sicut figura in aqua. Quasi sicut turbata aqua figure indistincte in ea relucunt: sic turbatis spiritibus indistincta somnia habemus: quorum vix aut raro recordamur. vt sunt somnia in primo somno/ cum grossa fermentitas ex prima digestionem cibi ascendit. Deferunt autem ad sensum communi: a qua apprehensa ad organum phantasie: nonnunquam ad cellam memorie reuehunt. multorum namque somniorum remanescunt. Rursus si sensus communi supposita simulastra puerilis fuerit: vt sunt que causantur a sensibilibus proprijs: dormiens se videre/audire/bibere/loqui/aut similia agere somniat. Interdum etiam dormientes non modo huiusmodi somniant: sed ad instar vigilantium exercent. Sunt enim qui ambulant/loquuntur et silia operantur. Dis. Causam huius si potes asseras. Mag. Albertus naturalium indagator studiosissimus causam in his duplicem inuenit. videlicet phantasmatum impressionem fortem: et solutionem sensus a calore accidentali. qui cum sanguine cholericum ad caput eleuatus per organa virtutis animalis descendens/sensus quosdam et maxime remotos soluit: sicut et virtutem motiuam ad motum progressiuum excitat. Adde consuetudinem. Dis. Cur autem per abrupta scandentes minime cadunt: mox autem excitati nonnunquam precipites ruunt? Mag. Casus his que per abrupta ascendunt/tunc maxime euenire solet. cum pericula attendentes/formidare ceperint. eo enim virtutes ab exterioribus ad cor formidulosum se colligunt: et lacertos nervos et musculos motiue organa destituunt. dormientes igitur in talibus securiores sunt: vbi excitati sepius cadunt. Dis. Sed vnde est quod eorum que dormientes gesserunt/euigilantes recordari non possunt? Mag. Recordatio vti in sequentibus patebit/ fit per species eorum que sensimus in memorie arca reueruatas. cum autem actus illorum fiat a sensibus accidentaliter solutus/spiritibus ad memoriam liber non potest introire: que autem ipsi actibus excitantur/facilius saltem in semiplena memoria eorum deuenire possunt.

De varijs somniorum causis naturalibus et ab anima et a corpore somniatis puenientibus

Capitulum. XXXVI. Dis.

Omnis plane assensio. Sed si quid cause subest/cur nonnunquam que videmus somnia vana sunt: interdum nobis vigilatibus euenisse cognoscimus

De potentijs anime sensitive

scimus / edicto. Magi. Somnii somniorumq; euentibus causas subesse certū
sed easdē dilucidare p̄difficile. Disci. Libeat saltē ab his que presto sunt cō
memorare. Magi. Somniorum quāsdā causas naturalis phia reliquas sacra
eloquia manifestant. quas oēs diuus papa Gregorius in. 8. moralium libro ad
sex genera reduxit. Aliquā nāq; ait somnia ventris plenitudine. vel inanitate
aliquā illusionē: aliquid cogitatione simul et illusione: aliquid reuelatiōe: aliquid autē
cogitatione et reuelatione generant. Prima duo genera ex naturalibus nota
relinquit. sequētia testimonijs scripturarū cōfirmat. Omnium equidē somnio
rum causa si rem ipsam attentius cōsideremus: vel intrinseca est / vel extranea.
Intraneā dicimus corpus vel animā somniātis. Sepius enī que vigilantis
mens cogitauerit sollicitus / sopitis sensibus recogitat: et qd̄ optat speratq; vi
gilans / in somnijs videre solet. Hinc Aristoteles in ethicis: somnia studio so
rum laudabilia asserit. et Vergilius: Amātes sibi somnia fingunt. Hinc et de
amicis nostris de quib; magis solliciti sumus / multa per somnia p̄ndemus.
Interdū etiā trāquilla dormiētis aīa cupite dubietatis solutionem inuenit.
Corpus etiā diuersa habitudo varias somniorum causas administrat. Hinc me
lancholici res obscenas formas horribiles et teterrimas demonū species nō
nunq; vidisse se attestant: maxime autē dum hic humor p̄ medicinas aliquas
aut balnea motus fuerit. Sic cholericus de igne / bellis / cede hominū et similia
somnia. Phlegmatici se in aquis vel niue consistere: aut etiā mel comedere
si modo phlegma dulce ad palatū lingue distillauerit. Ex sanguinis autē abū
dantiā incubos somniamus: quos phyci appoplexie future nuncios dicunt:
Ideoq; bis a carnibus ouis / vino et ceteris que multū sanguinē generant / absti
nendū esse p̄suadet. Quādoq; necessitas vires naturales exequi corporis sui
curas coartat. Ideo famelicus comedit: sitibundus fontib; labia admouēs sa
tari nequit. Nonnunq; ad mēbroꝝ passiones cōformes imagines formant: se
pueri dum urinā emittūt / se in horto vel ameno loco vigilātes hec opari exi
stimant. Sic et interdū dū natura seminalia vasa alleuiare studet / puriginē
quā semen in mēbris efficit in descensu / deformitas quedā nefarij amplexus /
aut osculi comitat. Aug. vero. x. confessionū lib. asserit tantū honestatis ha
bitū hominē posse acquirere: vt virtute ipsius dissipabunt phantasie male /
q̄ per somnia ingerunt dormiētī. Disci. Hinc fortasse est vt nōnunq; illicitis
in somnijs repugnare nitimur. Magister. Etiā filii. Rursus cause intraneae
ab extraneis sepe mouent. Corpus quidē ab infuxu celoz / et circūstantiū ele
mentoz cōtractū: et aīa a deo vel angelo. Fieri enī pōt vt quas influentia ce
lestis materie elemētari plantis aut metallis imprimat formas: easdē causet
et in phantasie organo: sic et elementoz qualitates quas circūdant / maxime
aut nudati capitis partes consimilitr afficiūt. Nonnulli etiam natali constella
tioni nō infimū locū in causandis somnijs concedūt. Hinc interrogati astro
logi per duodecim domoz et planetarū habitudines / quod quisq; somniādo
viderit / edicere conant: vt patet in libro Hali Abenragel de iudicijs stellarū
eo loco quo interrogationes pertractat: sed illos libro. 7. a vera philosophia
explodendos cognouimus. Ad somniorū extraneam spirituales causas ac
cedamus: quam Simonides solam somnijs assignauit / dicens: Somnia sunt
solius dei immissiones: quod si verum esset / vana non frequenter somniarēt.

Cause som
niorum

Aristo. 2. eth.
Vergilius in
bucco.

Augustinus

Hali

Simonides

Quomodo deus et angeli boni et mali iug

5

Liber X Tracta. II

bente aut permanente deo varia immittunt
somnia. Capitulum XXVII Disci.

Numeri. 12.

Matth. 2.

Thomas

Gen. 12. 9

Judic. 7.
Phythinari
somnia.

Job. 3. c

Nunc paulo ante deum et angelum dicebas. Magi. Nec ab re. Deum
namque per somnia loqui scriptura testatur. Per somnium inquit loquar ad
illud. Disci. De angelo autem quale testimonium affers? Magister.
De angelo bono est id quod Mattheus euangelista angelum in somniis apparuisse
se ac monuisse Ioseph: primo ne timeret accipere Mariam coniugem suam. secundo: ut
cum puero et matre eius fugeret in egyptum. Similiter de angelo indicanti Da-
nieli et Joanni euangeliste que vetera essent nouissimis diebus. Et ut sancto
Thome placet: dum angelus bonus imaginariam visionem causat / siue in vigilia
te siue in dormiente / nullam formam imprimit: que prius per sensum saltim aliquo
modo suscepta non sit. non enim facit cecum imaginari colores: sed spiritus humorumque
formis preceptis informatos mouet ad eam quam preterdit imaginationem. Et
rursus quandoque intellectum illuminat: ut quid visio predicat intelligere possit.
patet de Joanne euangelista et Daniele. Interdum imaginationem sine intelligentia
fabricat: sicut in pharaone / cum vidit septem vaccas et spicas. Interdum somnia et co-
rundem intelligentiam etiam malis immittunt: patet de somnio quod audiuit Hedeon
a madianitis: de quo Judicium. 7. Multoties quoque deo permittente angeli mali
mentibus hominum per somnia illudunt: ut testatur c. episcopi. 26. q. 5. de sceles-
ratis mulieribus que demonum illusionibus et phantasmatibus seducte credunt
se et presententur cum Diana nocturnis horis dea: vel cum herodiade (que caput san-
cti Joannis baptiste ab herode adultero expetit) vel cum innumera multitudi-
ne mulierum equitare super quasdam bestias / et multa terrarum spacia in tempeste
noctis silentio pertransire etc. de quibus li. 7. latius disertum est: quare autem deus
talium permittat / in fine libri. 8. ex sententia Augustini expositum esse memini. De
talibus illusionibus beatus Job conqueritur dicens: Terrebis me per somnia:
et per visiones horrore concuties.

Si et que somnia euentuum futurorum si-
gna causaue existant: insuper qualiter somnio-
rum obseruantia vana sit et deo odiosa. Ca-
pitulum XXVIII Discipulus.

Aristoteles
Somniorum
genera.

Sufficienter pro epitomatis angustia somniorum causas explanastis
nunc quod volebam / a quibus futuros euentus expectare possumus edi-
cito. Magi. Diuinationem somniorum inquit Aristoteles. 2. li. de vigi-
lia et somno / nec est contemnere idoneum: nec omnino suadere. Somniorum enim
quedam signa sunt euentuum: quedam causa: quedam nec signum nec causa. Signa sunt
ea que a corporis complexione et habitudine accidunt: que etiam medici non negligens
da autumant: ut in causas egritudinum facilius deuenire possint. Signa tamen dicuntur
preterita / que a revelatione dei / vel angelorum bonorum sunt. Alia quedam causa sunt et
ocasio euentuum. Alii cum quidam somniasset se morderi a leone marmoreo / ex his que
in templorum vestibulis cerni solent: die postero cum templi fores preteriret /
inspectu leone dicebat. En nocturnus hostis meus et inuisa manu in os ipsius
que scorpione delitescere inibi letaliter lesus est. His proxima sunt somnia causa
alia: quibus preteritis nonnunquam euentus illorum eueniunt. Nec duo postrema somniorum genera

De potentijs anime sensitue

nera ita vanitate maloz spirituz illuſſõe circũallata ſũt: vt ſomniãtib⁹ peſti
fera / z creatoꝝ odioſiſſima ex ſacris lris palã ſit. Uñ in Leuitico legim⁹: Nõ
augurabimini: nec obſeruabitis ònia. Et in Deute. Propbeta aut ille aut fi
ctoꝝ ſomniõzũ interficiet. Et rurſus: Nec inueniatur in te qui hariolos ſeiſci
tetur / aut obſeruet ſomnia. In Eccleſiaſtico autem: Somnia extollunt impu
dentes. Et infra. Ne dederis in illis cor tuũ. Et Eccleſiaſtes: Ubi plura ſunt
ſomnia: hic cõmemorare nec locus / nec tempus admittunt

Leuiti. 19.
Deute. 13.
Ibidem. 18.
Eccl. 34.
Eccl. 5.

**De Memoria z remiſſcentia z quozum
aut qualiter recordari poſſimus: de clauſura
memoratiue z qualitatiua eius diſpoſitione.**

Capitulum XXIX Magiſter.

Uides fili dum calamo in ſomniorum campo habenas laxamus in
ſtituti callem reliquimus. Diſcipulus. Quid mirum ſi ſomnians
tium more oberrauit calamus / qui ſomnia deſcribere aggreſſus
eſt: cum (vt inquit diuus Ambroſius in hexameron) natura quadam fieri poſ
ſit: vt hi qui aliquid inuẽtur / vel dicendo exprimere volunt: eozum qualitatẽ
que vel inuentur vel loquũtur aſſumant. Corruptis igitur lozibus ipſum ad ſe
mitam reducit: vt quod reliquum eſt memoriẽ officium velocius percurrat.

Ambroſius

Magiſter. Memoriẽ eſt ſpecies z intenſiones ab antefatis potentijs acce
ptas referuare: donec rursus operandum ſit. Diſcipulus. Num id imagina
tiue attributum eſt? Magiſter. Etiam: ſed non eo modo quo memoriẽ. Nec
equidem ſolas ſpecies a ſenſu cõmuni receptas ſine temporis differentia cu
ſtodit. Memoria vero z has / z intenſiones ab eſtimatiua elicitas / inſuper et
phantãſie imagines cum differentia temporis preteriti in quo ſentiebantur
referuat. Accidit autem vt eas vel totas amittat vel remiſſas ordine tamen
confuſo retineat. Quas totas amittimus / ita obliuiſcuntur vt nec dum volu
mus earum recordari poſſimus. Hinc Aurelius libro 14. de trinitate ca. 12.

Opus memo
ratiue.

Quod autẽ quiſq; penitus obliuiſcitur: nec cõmoneri eius vtiq; poteſt. Qua
rum autem reliquias tenemus / remiſſcentia eſſe poterit. Diſcipulus. Re
miniſcentiã quid dicit? Magiſter. Ariſtoteles eam dicit reſumptionem me
moriẽ alicuius non totaliter oblit: per diuerſum ratioſignatum ex memo
ratis ad inueniendum partialiter oblitum. Hinc Auguſtinus: Voluntas re
miniſcendi eſſe non poteſt: niſi vel totum / vel aliquid rei eius quam remiſci
volumus in penetralibus memoriẽ teneamus. Nec nempe adiutorio phantaſ
matis ſumpti aut a ſimili: aut a cõtrario: aut a loco aut a tẽpore z ſic de alijs
potentiam cognitiuam mouent ad apprehendẽdum partialiter oblitũ: talib⁹
equidem memoriã plurimum poſſe iuari compertum eſt. Nõnunq; etiam
ſaluſ ſpeciebus tardius quod volumus recordamur. Organum enim me
moratiue partiuncula cerebri: verniculo ſimili clauditur: ſpiritus igitur in
quibus deferunt ſpecies nec introeunt nec exeunt: niſi hoſtiolũ tale apiaſ. vñ
quidã caput inclinãt aut eleuãt dũ oblitũ querũt. Diſci. Maniſta ſunt hec
Sed dic queſo vnde hec memoratiue accidat diuerſitas? Magi. Ex diſpro
portione qualitatum z nimia frigiditate z humiditate. Unde calidi z humi
di facile eſt recipere: ſed non diutius ſeruare. Huius autem ſeci et frigidi

Auguſtinus

Ariſtoteles
Remiſſcentia
Aug⁹ lib. 11.

Memoriẽ di
uerſitas.

Liber X Tracta. II

tarde est recipere /z firmius retinere. Iuvenes autem z senes male memorie sunt: ppter nimium z augmenti z decrementi motum in ipsis: sicut em recoz datio erigit motus agiles: sic memoria animu quietu. Hec z alia memoriam naturalem concernentia in speciali tractatu: de artificiali autem in fine rhetoricos differuimus. Discipulus. Memini.

De potentia motiua: imperatiua z profectiua: de concupiscibili z irascibili: a quibus oriuntur quatuor animi passionis. Capitulu XXX Magister.

Nactenus apprehensue naturam explicauimus: nunc ordo pmissoz ex postulat vt z motiua percurramus. Disci. Probe. Magister. Hanc bifarte partita manifestu est. Queda namq appetit z imperat: altera imperiu progrediendo psequit: necesse em est omni animali pfecto vt qd per apprehensiu agnouit: per appetitiua appetat coueniens: aut respuat p trariu. per progressiuam autem qd appetebat psequatur: z fugiat qd respuebat.

Potentia appetitiua sine sensualitas
Concupiscibil.

Disci. Est igit appetitiua potentia qua aial inclinatur ad psecutionem vel fugam eius qd cognoscit? Magi. Scite definitio appetitiua: qua z sensualitate z appetitu animalis dicitur. Hinc rursum subsunt: concupiscibilis z irascibilis. Disci.

Concupiscibilis que est? Magi. Que tendit in bonu veru vel apparens: maxime aut delectabile. Disci. Irascibilis que est? Magi. Que contra malu insurgit: z fert in bonu arduu vtile vel honestu: etiam si delectabile non sit: vt potio amara vt cõiter phiautumat. Non desunt aut q volut /z concupiscibilis respiciat p se bonu vel malu sustendu vel psequendu: at no irascibilis impedimẽtum psecutionis mali z fuge boni attendat: qd magis pbabile videt. Imperat igit concupiscibilis moueri ad ea que vident bona z necessaria. Irascibilis autẽ mandat fugam eoz que sunt contraria z nocina. Illa quietat per coniunctionem boni optati: hec perturbat p eius ablationem z presentiam contrarij: Unde z ab his affectionibus animi oriuntur / que sunt gaudiu z spes: a concupiscibili dolor z timor ab irascibili. Has poeta iuxta platonicoz sententiam tanq origines vltioru accidere aie ex corporis societate phibet. dum inquit: Igneus est ollis vigor z celestis origo seminibus: quantum non noxia corpora tardant. Terreniqz hebetant artus / moribudaqz membra. Hinc metuunt cupiuntqz dolentqz nec auras suscipiunt. clausæ tenebris z carcere ceco. Sed non omnia vitia aie ex carnis corrupte societate accidere / dicitur Aureli? de ci. dei li. 14. ca. 3. manifestat. Quare autẽ he affectiones vltioru scaturigines existant / in moralibus apparebit.

Irascibilis

Affectiones animi
Vergilius. 9. eneidos.

Augustinus
Organu concupiscibilis et irascibilis.

Disci. Institutu igitur psequere: z organa dictaru potentiarum explicato. Magister. Organu concupiscibilis z irascibilis circa cor / vel ipm cor esse autumat: eo q cor in actibus earu z dilatatur z constringit: z sanguis ab exterioribus ad cor: vel a corde ad exteriora remittit. Hinc timidi pallent: z irati ex candescunt: in his nempe animalis sps ad vite fontem vt securior sit retrocedit: in illis anima pro patulo videri desyderat / ne videatur formidolosa: et in vltionem se extendit.

De triplici virtute motiua naturali: vitali: z animali: de pia z dura matre cerebri. Unde

De potentijs anime sensitivae

nerui sensuū z motuū istrumēta oriunt. quō
motus. q̄ trahētia: reptilia: gressibilia: natati
lia: z q̄ res potentia motiva organica z non or
ganica. Capitulum XXXI Disci.

Consequenter motuā que imperatū psequitur paucis pstringito:
Magister. Motiva trifarie scindit. Est enim quedā naturalis que
dam vitalis: z quedā animalis. Naturalis in epate precipue ex nu
trimento sanguinem operatur: quem per venas ab epate ortas ad singu
la corporis mēbra trāmittit: vt inde nutriant z crescant. Huius naturam in
p̄ioribus cū de vegetatiue potētis dissertū est/enodauius. Vitalis opera
tur in corde: cuius feruorē motibus dilatationis z constrictionis/per aeris in
spirationē z expirationē temperat. Et in sanguine p arterias a corde ortas/
ad singula mēbra exiens/omnib⁹ vitā largit. Attrahit autē cor aerem a pul
mone: z pulsantes vene (quas arterias dicimus) cordi proxime a corde aera
trahunt: que sūt cuti coniuncte vident/ab extrinseco per poros refrigerant.
Inter has medie a venis nō pulsantibus sanguinē subtiliorē accipiūt. Disci
pulus. Vitalis itaq̄ quā impulsatiuā nominas his solū animatis necessaria
est que pulmonē habent? Magister. Optime. Pulmo etē caro est spon
giosa: vt follis aera recipiens. In plantis autē motus omnes vis naturalis
operat. Similr z in animalibus imperfectis: vt sunt conche z ostree: modo sū
pfectiore q̄ in plantis. Animalis in cerebro est: a quo per neruos inde exeun
tes sensibus vigore z reliquis mēbris motū insult. Unde cerebrū qd̄ sub cra
neo locatur/duabus pelliculis inuoluit: quarū exterior: craneo proxima sol
dior est: z dura mater dicit. Interior autē que z tenerior est: pia mater appel
latur. A prima oriuntē nerui qui sunt istrumēta motus voluntarij: z ad capi
tis p̄ppim p̄tendunt. A secūda autē nerui p̄cedunt: qui p̄ capitis p̄oram ad
singula sensuū organa descendūt: de q̄bus supra. Nerui vō dure matris p̄ cor
pus animalis ramificant: z in musculis z lacertis confluunt: per quos motiva
vis disap̄sa/animal mouet: eo quo sequit ordine. Nam obiectū ab apprehen
sua cognitū per appetitiuā appetit/aut respuit. Hec motiue vigenti in ner
uis/musculis/ z lacertis imperat: vt ad psequēdū desideratū/aut fugiendū
cōtrariū corpus moueat: que dicto citius obtēperās: ligamēta mēbroz p̄tra
hens z relaxans: primū quidem p̄p̄inquitōra mouet: z hec rursus alia/donec
obiectum vel p̄sequendo obtineant: vel fugiendo abijciant. Discipulus.
Ita esse manifestum videtur: nam brachium motum/mouet manum: manus
digitum: digitus obiectum contrectat. Magister. Pariformiter de cruri
bus/pedibus/z alijs sentiendum. Hoc imperium in brutis eo modo accipien
dum est/quo p̄fectiones sup̄iorum in inferioribus esse possunt. Sortitur autē
motiva in diuersis diuersa nomina. Nam que dilatationis z p̄strictionis mo
tu operat: cōtractiua dicit: vt in vermibus/conchis z ostreis. Que autē de lo
co ad locū mouet/ p̄gressiua appellat: z hec rursus in organis diuersa enun
ciatur. Quedam enim pedibus gradiūt: z sunt gressibilia: vt homo equus
Quedam alis feruntur: z sunt volatilia: vt aues. quibus tamen sagax natura
pedum vsū/propter alimenta que in terris venantur non negauit: que in su
perfluis non abundat/nec in necessarijs deficit. Quedam costis trahuntur et

Motus na
turalis
Vitalis
Arterie

Animalis
cerebrum.

Motiva cons
tractiua.
P̄gressiua.
Gressibilia
Volatilia

Liber X Trac. II

Reptilia.
Natatilia
Operatiua
Affectionum
indicatiua.

His motiua.

32 q. 2. ca.
Moses.
Scotus sen.
lib. 4.

ventre reptant: et sunt reptilia: ut serpentes. Quedam pennulis aguntur nas-
tando: et sunt natatilia: quorum generationes in superioribus exposuimus.
Rursumque in manibus/rostris alij sue membris ad operationem adaptantur/
operatiua dici solet. Que pulmonem et vocalem arteriam una cum lingua ad for-
mationem vocis mouet/vocatiue/et affectionum indicatiua dici potest. Disci. Ap-
te singula discussa videntur: sed nondum que res sit motiua perspicuum est. Magi.
Motiua vis substantia quedam est a corde originata: formam accipiens in mem-
bris diuersis ad distincta opera. Unde ad operationem nutrimenti formam acci-
pit in epate: ad operationem vite in corde: ad opus vero sensus et motus formam
accipit in cerebro. Animam autem hec substantia quam et spiritum dicimus anima
sensitiua (ut visum est capitulo de modo videndi) et sine sanguine corpore non
iungitur. Spiritus enim inquit Aurelius in siccis habitare non potest. Preter
hanc autem homini inesse aliam motiuam non organicam: que non partem post par-
tem/ sed totum simul moueat: et eiusdem essentie sit cum intellectiva Scotus astruit
hanc mouebunt corpora gloriosa. Discipulus. Corpus est igitur motiua orga-
nica: spiritus autem propter et subtilitatem et agilitatem appellata: non organica
autem cuius ultimo mentionem facis: non corpus/ sed ipsa anima intellectiva
censetur. Magister. Diserte dicta resumis. Discipulus. Restat igitur ut
intellective conditiones edoceas. Magister. Id ab alio libro commodius or-
diemur. Discipulus. Placet.

Liber XI De natura origine ac immor- talitate anime intellective: et si anima intellectiva sibi ipsi semper cognita sit: in explicatione tamen natu- re eius multum laborauerunt sapientes.

Capitulum I Magister.

Augustinus

Intellectiva/ quam et mentem dicimus: sola est qua a beluis secerni-
mur et creatoris imaginem expressius ingerimus. Hec iuxta Aure-
lij sententiam in decimo/ similiter. 14. de trinitate. c. 10. sibi ipsi semper
cognita est. Ex quo enim esse cepit: nunquam sui meminisse/ nunquam se
intelligere/ nunquam se amare destitit. Nihil enim tam nouit quam id quod sibi
presto est: nec menti magis quicquam preesto est/ quam ipsa sibi. verumtamen terrenis inuo-
luta rebus/ quas per sensus haurit non semper se cogitat. Qui ergo in explicatio-
ne nature ipsius sudauerunt arabes/ greci/ et latini prebuisse a terrenis ad sublimiora
subleuantes/ non tam certas quam diuersas de ipsa protulerunt sententias: quarum nonnul-
las ab initio libri decimi sub breuitate commemorauimus: reliquas consequen-
ter nouem campis distributas/ auxiliante deo illustrabimus: et in his quid et
probice et catholice de natura anime sentiendum sit/ venari tentabimus. Disci.
Probe. Primum itaque campos enumera: dehinc ipsos suo ordine percurram.
Magister. Primum campus sit definitionis. Secundus diuisionis. Tertius
ideptitatis. Quartus unitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis.
Septimus immortalitatis. Octauus miserie. Nonus felicitatis. Discipulus
Hunc primum aggrediamur.